

A magyar Erdély Romániához történő anektálásának előzményei (1916-1919)

I. BEVEZETÉS

1878-ban Berlinben független államnak ismerték el Bulgáriát, Szerbiát, Montenegrót és Romániát, ami garanciát jelentett Romániának arra, hogy a különböző államterületeken szétszórtan élő nemzettestvéreinek egységes közigazgatású anyaországa legyen, annál is inkább, mert geopolitikai határai nem voltak azonosak etnikai kiterjedésével. A Rómában található Olasz Szárazföldi Haderő Történeti Hivatalának Levéltára (AUSSME: *Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito*) intézetében található az *Aspirazioni Nazionali della Romania* (Románia nemzeti törekvései) címen őrzött dokumentum, amely a régióknak a felsorolását és a nemzetiségi adatokat tartalmazza, amelyek a román expanziós törekvések fókuszában álltak:

„1 - Besszarábia 44.000km², 2.540.000 lakossal, amelyek közül az 1913-ban készült orosz statisztika szerint 1.840.000 volt a román és körülbelül 700.000, többségében román etnikum északon (Chotin térségében), németek és bolgárok délen, elszigetelt csoportokban román etnikumtól övezve. 2 - Erdély 85.000km², ahol körülbelül 2.300.000 román, 700.000 német és 950.000 magyar él. Az 1912-ből származó adatok szerint a lakosok összessége 3.950.000. 3 - Temesvár Bánátja 28.000km², körülbelül 1.500.000 lakossal, melyek közül 650.000 a román, 300.000 a német és más 300.000 szerb. 4 - Bukovina 10.000km², amelynek lakossága a legutolsó statisztikai felmérések szerint: 210.000 román, 300.000 rutén, 175.000 német és egyéb 135.000 más nemzetiségűek. Összesen 820.000 személy. 5 - Dobrudzsa, amelynek népessége a következő etnikumokból tevődik össze: 190.000 román, 50.000 bolgár, 40.000 tatár és török, 36.000 oroszok és lipovánok, 34.000 egyéb nemzetiségűek, összességükben 370.000. Az 1912-es népszámlálás szerint a Román Királyság népessége, Dobrudzsa mintegy 350.000 lakosával, 7.500.000-re tehető, míg az új Románia pedig 16.500.000 fő lélekszámra nőtt.”^[1]

A nemzeti és területi integralizmus ideológiájának megszületése egyidejű volt a román államiság megszületésével, ami tetten érhető a dákoromán koncepcióba burkolt, egyre radikálisabb román területi aspirá-

[1] AUSSME, F. E-8, r. 76, f. 7.

ciókban, ami a magyar Erdélybe századok folyamán fokozatosan betelepült, majd többséggé vált román nemzettestvérek lakta területtel együtt, az anyaországhoz történő annectálása következetes törekvését jelentette.

A területi expanzió megvalósításának reményében módosította Románia az Osztrák–Magyar Monarchiával és Németországgal 1883 óta fennálló szövetségi viszonyt semlegesre a nagy nemzetközi konfliktus első éveiben. A kezdetben semleges tartózkodás oka viszont távol állt Románia békeszerető elvekhez való elkötelezettségétől, mivel a balkáni térségben meghatározóvá vált stratégiai szerepének tudatában, területszerző célkitűzéseinek kivitelezhetőségét mérlegelve akart dönteni a számára legmegfelelőbb feltételek között. Ahogy 1904. április 8-án megszületett a francia–angol *Entente cordiale*, majd 1907 augusztusában francia közvetítéssel megtörtént az angol–orosz kapcsolatteremtés, amellyel a kettős Antant hármassá alakult át, Románia elérkezettnek látta a pillanatot az Antanthatalmakhoz történő csatlakozásra expanziós törekvései megvalósítása érdekében, amely fordulatban a német származású I. Károly király 1914. október 10-én bekövetkezett halála a belpolitikai akadályok megszüntét jelentette.

A Szerbia és az Osztrák–Magyar Monarchia között provokált^[2] súlyos válság, Tisza dualista koncepciója, amiből nem nyílt kiút Erdély etnikailag román többségű nemzetiségi kérdéseinek megoldására, jó alkalmat jelentettek az Antanthatalmaknak, hogy a részükről már jó ideje tervezett Monarchia és a történelmi Magyarország rekonstrukcióját napirendre tűzzék az ott elnyomott nemzetek felszabadítására, önrendelkezési jogaik biztosítására történő hivatkozással, Közép-Európa geopolitikai arculatának átalakításával, mégpedig a Monarchia romjain létesített új nemzetállamokkal.

Franciaország és Anglia a Monarchia gyengítése érdekében az őt környező, vele szövetséges országokkal kötendő titkos szerződésekkel és a nemzetiségi érdekeket szolgáló félhivatalos ígéretekkel kezdeményezett.^[3] Az Antant projektálta szerződések és ígéretes ugyanakkor Olaszország és Románia területi aspirációit elégtették ki, de a fő cél a Monarchia 1918-ig ugyan ki nem mondott szétdarabolása volt.^[4] A *casus bellit* szolgáltató Szerbia ugyanis egyáltalán nem szerepelt a francia–angol aggódások központjában, holott a szerb kormány már 1914 szeptemberében megfogalmazta azt a célját, hogy a háború eredményeként magához akarja csatolni a Monarchia délszláv területeit, de ezt az igényét akkor csak Oroszország ismerte el. Sőt, az Antant hallatlanná tette a szerb követeléseket az Itáliával 1915. április 6-án Londonban megkötött titkos szerződésben is,^[5] különböző régiókat ígérve Olaszországnak, melyeket hiány nélkül garantált is az 1918. november 3-i pádovai fegyverszünet alkalmával. Az akkor meghatározott demarkációs vonalak ugyanis szöges ellentétben álltak

[2] Vö.: Tortenelemcikkek.hu: A Monarchia külpolitikája, 2015.

[3] Ld.: Elsovilaghaboru.com: Titkos szerződések, 2018.

[4] Ld.: Hajdu, 2014.

[5] Ld.: Rubiconline.hu: A londoni titkos szerződés aláírása.

a szerb követelésekkel, amelyek fosztásban maradtak, pontosan az előző titkos megegyezések miatt.

A nemzetiségi konfliktusok rendezésének álságos leple alatt folytatott, Antant fényjelezte politika egy másik bizonyítéka volt az 1916. augusztus 17-én megkötött titkos megállapodás Romániával, Bukarestben.^[6] A Román Királyság ugyanis a fegyveres semlegesség látszatát megtartva mérlegelte a nemzetközi helyzet alakulását a világháború kezdetétől, de közben folytatta a kospirált diplomáciai konzultációkat az Antant tisztviselőivel, kivárva a számára legkedvezőbb és döntő pillanatot.^[7]

Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország ekkor Romániának ígérte Erdélyt, a Partiumot, a Bánságot és Bukovinát, cserébe a központi hatalmakkal kötött szerződés azonnali felbontásáért, az addigi semleges pozíciója feladásáért és az Antant oldalán történő haladéktalan hadba lépéséért a Monarchia ellen.^[8]

II. ERDÉLY ROMÁN INVÁZIÓJA 1916. AUGUSZTUS 27-ÉN

Az 1916-os Bukaresti Titkos Megegyezést tanulmányozva tetten érhető az az etikátlan, érdekorientált nagyhatalmi politika, amivel a népek önrendelkezéséről angol, amerikai és francia részről hangoztatott *slogans* ellenére az Antant érdekközösségként már nem habozott Romániának ígérni átállásáért cserébe többnemzetiségű területeket a Monarchia testéből, homlokegyenest ellenkezve később is a népek időközben Wilson meghirdette önrendelkezési jogával, idegen fennhatóság alá rendelve földrajzi régiók etnikumait, azok megkérdése nélkül, és szabad hovatartozási akarataik figyelmen kívül hagyásával.^[9]

Az Antant tehát háborús céljai megvalósítása érdekében – az általa vallott és hirdetett elvekkal szöges ellentétben –, önhatalmúlag Romániának ígérte Erdély, Bukovina, Bánát és Temesvár több etnikumú régióit és a magyarok lakta Alföld felét is. Ennek az ígéretnek a megvalósítása a Román Királyság addigi 139.000 km²-nyi területének megkészszerzését jelentette kizárólag Magyarország területi integritása rovására, tekintettel arra, hogy a tervezett határvonalak sehol nem érintették a román követelések Oroszországhoz tartozó területeit.

[6] Ld.: Ormos, 1983, 14-15.

[7] Ld.: Károlyfalvi, 2015.

[8] Az Antant kormányainak a megbízásából delegált tárgyaló diplomaták a következők voltak: George Barchay (Nagy-Britannia), Saint Aulaire (Franciaország), Carlo Fasciotti (Italia), Stanislaw Poklevski-Kozielh (Oroszország), valamint a következő katonai attachék: Thomson alezredes (NB), Deprès alezredes (Fr), Ferigo alezredes (It), Tatarinof ezredes (Oroszo.). A megegyezést az angol, francia, olasz küldöttek írták alá, valamint Brătianu román miniszterelnök. Ld.: Itt-ott.org: A bukaresti titkos szerződés, 2017.

[9] Vö.: A Szövetségesek Legfelsőbb Tanácsa Angol Szekciója egyik dokumentumának konzultációja alapján készült olasz kivonat, Párizs, 1919. február 23-án, In: AUSSME, F, E-8, r. 74, f. 7.

Az Antant ígéretei birtokában elérkezett Nagy-Románia megvalósításának reális lehetősége és az „ősi román Dácia felszabadítása a magyar megszállóktól”, ami egyben a román nemzettestvéreket évszázadokig elnyomó magyar fennhatóságtól történő megszabadulást is jelentette.

Ferdinánd román király (1914-1927) bécsi nagykövete, Edgar Mavrocordat (1857-1934) 1916. augusztus 27-én Bécsben nyújtotta át a Királyság hadüzenetét a Monarchiának, és még aznap éjjel megtámadta Erdély védtelen határait – az egymástól eltérő források szerint – mintegy 380.000-440.000 létszámú sereggel.^[10] A „Ipoteza Z”-nek elnevezett operatív támadás szerint az inváziót végrehajtó erőknek napokon belül kellett volna elérniük a Maros vonalát, ahonnan az Alföldön keresztül nyugat felé két irányba törve kellett volna folytatni az offenzívát az ország belseje felé. A Romániáról szóló olasz katonai feljegyzések szerint ez alkalommal a támadó román hadsereg összetétele a következő volt: „öt hadtest; két gyalogos hadosztály, egyenként két dandárból állók; öt tartalékos gyalogos hadosztály és két lovas hadosztály, hozzávetőlegesen 625.000 ember mozgósíthatóságával”.^[11]

A „semleges” szomszéd váratlan betörése az országba a Kárpátok őrizetlen szorosain keresztül egyes reakciókat váltott ki, éspedig a soknemzetiségű erdélyi lakosok etnikai hovatartozásától függően.^[12]

Ferdinánd király szerint „...az erdélyi románok ellenségnek minősítették...” invazor testvéreiket, és a politikus Nicolae Iorga (1871-1940) felfigyelt arra, hogy „... semmiféle örömteljes fogadtatásban nem részesültek a határon betört csapatok a helyi román lakosság részéről...”^[13] Az erdélyi románok tartózkodó magatartásának egyik meghatározója volt a világháború bizonytalan kimenetele. A nem román nemzetiségűek soraiban általános volt a menekülés onnét, ahol éppen elérte őket a román támadás arcvonala, mint pl. Orsova, Brassó, Gyergyószentmiklós, Csíkszereda, Fogaras, Marosvásárhely; Brassó hivatalait áthelyezték Földvárra, Nagyszeben kétharmada elhagyta a várost, és Csíkszereda szinte elnéptelenedett. A menekültek száma meghaladta a 200.000 főt, akiket Enyed, Torda, Kolozsvár, Temesvár és Szeged városai fogadták be. Budapestre menekült Nagyszebenből Daniel Georg Teutsch (1817-1893) evangélikus püspök kúriája ugyanúgy, mint a román Albina bankszövetség, míg a Zsil környéki bányászok Tatabányán kerestek megélhetést. A váratlan román támadás mindenütt pánikot és borzalmat hintett a civil lakosok között.

[10] Ld.: Fráter, 2000.

[11] Vö.: AUSSME, F. E-8, r. 76, f. 7.

[12] A magyar-román határon 1916 augusztusában csak a magyar csendőrség volt szolgálatban. A román inváziót követő napokban, az év augusztusában felállított császári és királyi hadsereg parancsnokságával megbízott Arthur Albert Arz (1857-1935) tábornok szervezte meg az ellenállást a 670 km hosszú erdélyi határszakasz védelmére, amihez mindössze 34.000 katona, 1000 csendőr, egyéb 35.000 frissen behívott, valamint 76 löveg állt a rendelkezésére augusztus végére. Vö.: Köpeczi, 1986, 1695.

[13] Vö.: Köpeczi, 1986, 221-223.

A román invázió láncreakciót provokált nemzetközi szinten, és Németország augusztus 28-án, Törökország pedig 29-én üzent hadat Romániának, majd szeptember elsején Bulgária is, megtámadva Dobrudzsát a következő nap. A bolgár-német-osztrák-magyar-török hadműveletek egységes vezetését Németország vette át, és August von Mackensen (1849-1945) megszervezte a Duna-hadsereget, támadást készítve elő Észak-Bulgáriából Bukarest ellen. A fővárost délről fenyegető veszély legyengítette az Erdély térségében indított román inváziót, sőt szeptember közepére le is állította. Erich von Falkenhayn (1861-1922) tábornok szeptember 26-28-án Nagyszebennél, majd október 5-6-án Persánynál mért döntő vereséget a román hadtestekre, míg a nagyszebeni Arz tábornok, mint az osztrák-magyar 1. hadsereg 1916. október 3-tól kinevezett parancsnoka, október 7-9-én aratott győzelmet a 4. román hadtest felett Brassónál, majd október közepétől Marosvásárhelyről, október 28-tól pedig Székelyudvarhelyről irányította a védelmi harcokat, jelentős román erőket kötve le, lehetővé téve a románok kiszorítását Erdélyből október végére. Mackensen, Constanza október 22-én történt elfoglalása után, Dobrudzsából kitorve a Duna felől támadt Bukarest irányába, és egyértelmű győzelmet aratva Târgu Jiu (Zsilvásárhely) térségében december 1-én sikerrel foglalta el a fővárost is december 6-án.^[14] Az Oroszországban 1917. november 7-én bekövetkezett bolsevik hatalomátvétel miatt Románia elvesztette szövetségét, és magára maradt a keleti fronton.

A Bukaresti Titkos Megegyezésben tett ígéretével ellentétben fegyverszünetet kötött a Központi Hatalmakkal 1917. december 9-én, majd különbékét Bukarestben 1918. május 7-én, amit azonban I. Ferdinánd király (1914-1927) nem szentesített.^[15] A bukaresti béke komoly gazdasági veszteségeket okozott Romániának, ami jelentős területveszteségekkel is járt, mert Dobrudzsa déli részét Bulgária kapta meg, és az Osztrák-Magyar Monarchiától elválasztó határ a Kárpátok déli és keleti lábaihoz került, míg Besszarábia hallgatólagosan román fennhatóság alatt maradt. Az elszenvedett vereség jelentőségéhez mérten viszonylag enyhének mondhatók a Románia elleni szankciók, amit Besszarábia 1917. decemberben történt román megszállásának a hallgatólagos tudomásul vétele is igazolt a Központi Hatalmak részéről.

A román invázió ugyanakkor súlyos anyagi, erkölcsi károkkal és emberi áldozatokkal járt, úgy az erdélyi civil lakosság, mint az agresszorok és a védelemre kényszerültek soraiban. A katonai műveletek alkalmával a román fél 100.000 feletti elesettel volt kénytelen számolni, valamint 150.000 körüli fogságba került katonájával. Az erdélyi térség felszabadítását sorozatos katonai bosszúállások követték a civil román lakosok rovására, és megkezdődtek a deportálások is. Az irredentizmussal és Románia érdekeinek okkult támogatásával vádoltak ellen mintegy 1000 esetben történt eljárás 1917 őszéig, letartóztatások és internálások foganatosításával.^[16]

[14] Vö.: Köpeczi, 1986, 1696-1697.

[15] Ld.: Wikipedia: Román front (első világháború), 2020; Dunaiszigetek.blogspot.com: A bukaresti béke és Magyarország új dunai határa, 2014.

[16] Vö.: Köpeczi, 1986, 1697-1698.

III. A BELGRÁDI KATONAI EGYZEMÉNY ELŐZMÉNYE ÉS KÖVETKEZMÉNYEI AZ ELCSATOLÁSOKRA TEKINTETTEL

A szakirodalom szinte egyhangúan a reváns szította Franciaországot teszi elsődleges felelőssé az 1918-1919-ben megkötött, ismételt konfliktusok eredőjét képező békeszerződésekért és az európai egyeduralma érdekében véghezvitt igazságtalan geopolitikai átrendezésekért.^[17] Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia ugyanis szabad kezet adtak a francia érdekeknek az Európa jövőjét érintő gazdasági, politikai és stratégiai kérdések eldöntésekor. Franciaország stratégiai érdekeltisége így meghatározó tényezővé vált a dunai térségben az Antant vitás kérdéseinek megoldásakor, melyekben egyedül az USA tekintélye ellensúlyozott a prepotens francia érdekérvényesítések alkalmával addig, amíg az képviseltette magát a Békekonferencián, de miután 1920. január 14-től jelen sem volt többé a Legfelsőbb Tanácsot helyettesítő Nagykövetek Tanácsában, a francia érdekek szabadon érvényesülhettek.

Thomas Woodrow Wilson amerikai elnök valójában több alkalommal kezdeményezett a béke érdekében, kölcsönös békefeltételek kifejezésére szólítva fel a háborús feleket, például 1916. december 18-án. Németország azonban a december 26-án adott válaszjegyzékében elzárkózott a konkrét békefeltételek bemutatásától. A Központi Hatalmak 1916. december 30-án ismertették ugyan készségüket a békekötést illetően, de a békefeltételek részletezése mellőzésével, amit az Antant egyértelműen elutasított az 1917. január 10-i jegyzékében, általános liberális elveket hangoztatva kilátásba helyezte az első alkalommal a Monarchia integritásának felszámolását, valamint utódállamok létesítését az az alsóságos magyarázattal, hogy Wilson elnök kifejezett akaratát érvényesíti, miszerint: „az olasz, a szláv, a román és a csehszlovák nemzetiségeket fel kell szabadítani az idegen elnyomás alól”.

Az Antantot jellemző alsóságos politikai etika ekkor még II. Miklós cár (1868-1918) belátására bízta az 1795 óta felosztott Lengyelország „felszabadítását” az 1915-ös Londoni Titkos Szerződés értelmében, átengedve Oroszországnak az összes lengyel területet, míg a Központi Hatalmak 1916. november 5-én már deklarálták Orosz-Lengyelország függetlenségét, amit az orosz ideiglenes kormány 1917. márciusában ismert el egységesnek és függetlennek, de „szabad katonai szövetségben Oroszországgal”. Az Antant békéről vallott elveit viszont azonnal módosította, mielőtt Románia békére kényszerült Németországgal, és a bolsevik Oroszország 1918. augusztus 29-én határozatba foglalta a lengyelek függetlenséghez való jogát, elismerve Finnország és a három balti állam szuverenitását.

Ezek a geopolitikai változások az 1918. január 8-án meghirdetett 14 wilsoni pontnak – a nemzeti önrendelkezés (*national self-determination*) eszméjének és a liberális politikai eszméknek – is köszönhetőek voltak, bár az amerikai elnök csak autonómiát helyezett kilátásba a Monarchia nemzetiségei számára és nem

[17] Ld.: Ormos, 1983, 37-45.; Caroli, 1983, 435-479.

a függetlenséget; restaurációt Romániának és nem területi expanziót Magyarországra rovására; Szerbiának pedig csupán szabad tengeri kijáratot.^[18]

1. Különbéke keresése az Antanttal

David Lloyd George (1863-1945) brit miniszterelnök 1917 decemberében még meggyőződésből jelentette ki, hogy „nem terveztük az Osztrák Birodalom teljes felosztását, hanem arra gondoltunk, hogy annak keretén belül szabad, autonóm és gyakorlatilag független államokat állítunk fel a Brit Birodalom mintájára”.^[19] Kissé később, a szakszervezetek vezetőinek gyűlésén Nagy-Britannia katonai és politikai céljait taglalva ismét hangsúlyozta 1918. január 5-én, hogy „Wilson elnökkel egyetértve Ausztria-Magyarország feldarabolása nem tartozik háborús céljaink közé...”.^[20] Ugyanakkor nem felejtendő el, hogy 1917. június 28-30-án Párizsban tartották a Szövetséges és Semleges Országok Szabadkőműves Kongresszusát, amely már határozatában állást foglalt a Monarchia elnyomott népeinek felszabadítása érdekében, külön követelve Csehország függetlenségét.^[21] Tény, hogy Wilson elnök békejavaslataira az Antant 1917. január 10-én adott válaszában tett utalást „az olaszok, a szlávok, a románok és a csehszlovákok felszabadítását” célzó szándékára.^[22]

A vitathatatlanul pacifista Boldog I. Károly osztrák császár (1916-1918) ekkor felismerte birodalma veszélyes rohanását Németország oldalán, és kezdeményezett a különbéke érdekében, veszélyes diplomáciai manővereket hajtva végre a Németországról történő leválás érdekében, a Monarchia integritása céljából.^[23] Anglia 1917 elején készséges is lett volna a különbékére a Monarchiával,^[24] aminek zátonyra futásában szerepe volt: az Egyesült Államok részvételének az európai konfliktusban; az Antant, ezen belül Franciaország merev elzárkózásának az érdekegyeztetéstől és a Monarchia szétzúzódásának fokozatosan tért nyelő, egyre szélesebb konszenzust élvező koncepciója miatt. Mindezzel egyidőben az 1918. április 8-i római konferencián az Antant elfogadta az Osztrák-Magyar Monarchia emigráns nemzetiségi képviselőinek azon követelését, hogy a Monarchia helyén, Közép-Európában francia orientációjú kis nemzetállamok jöjjenek létre.

[18] Ld.: Glant, 2009.

[19] Lloyd George politikai profilját, különösen az Ausztria-Antant közti különbéke vonatkozásában ld.: Egedy, 2015.

[20] Vö.: Egedy, 2015.

[21] Antoine Marès, Benešről szóló monográfiájában szintén fontos összetevőként említi Kelet-Közép-Európa átalakulásában a francia szabadkőművességet, amely bátorította a Monarchia szláv népeit. Ld.: Marès, 2015, 502.; Drábik, 2018.

[22] Romsics, 1996, 273-339.

[23] Ld.: Ligeti Dávid IV. Károly és a Sixtus-affér c. esszéjét (Magyarhirlap.hu), valamint: Egedy, 2015; Magyar Hírlap, 2017.

[24] Az Ausztria-Magyarországgal köthető különbéke kérdéséről brit külügyi körökben 1917 elején ld.: Kemény, 2019.

Nem véletlen tehát, hogy a francia diplomácia 1918 októberében már világosan látta, hogy a Monarchia nem más, mint egy fiktív hatalom,^[25] annál is inkább, mert az Antant kormányai már 1918 júniusában hadviselő félnek ismerték el a Londonban megalakult emigrációs csehszlovák kormányt, ami valójában a Németországtól elszakadni nem tudó Osztrák-Magyar Monarchia feldarabolásának a jele volt. Az USA hadba lépése radikális fordulópontot jelentett az első világháborúban, és az 1918 őszén már több, mint 2 millió harcoló amerikai katonára nyugati fronton bizony megtörte a német inváziót az utolsó háborús esztendőben. Az augusztus 8-a és november 11-e közti Antant támadássorozat kezdetén maga Erich Ludendorff (1865-1937) tábornok és főparancsnok is beismerte, hogy a német fegyveres erő nem képes többé az érdemleges ellenállásra.^[26] A sorozatos katonai vereségek következtében először a szövetségesek kapituláltak. Bulgária 1918. szeptember 29-én fegyverszünetet kötött, majd Törökország írta alá 1918. október 30-án Mudrosban a fegyverszüneti megállapodást. 1918. október végén Bécsben, Budapesten, Prágában és Zágrábban nemzeti tanácsok alakultak, amelyek proklamálták az osztrák, a magyar, a csehszlovák függetlenséget, ill. a Monarchiától való elszakadást. I. Károly császár (1916-1918) pedig a Monarchiát szövetséges állammá nyilvánította az október 16-án kibocsátott kiáltványában.

2. A pádovai fegyverszünet drámája

Magyarországon a Wekerle Sándor (1848-1921) miniszterelnök vezette kormány 1918. október 20-án elfogadta a perszonálunióról szóló határozatot, de lemondott, amikor a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, a Polgári Radikális Párt, valamint Károlyi Mihály (1875-1955) Függetlenségi és 48-as Pártja létrehozták október 24-én a Magyar Nemzeti Tanácsot Károlyi Mihály elnökletével. A Magyar Nemzeti Tanács másnap kiadott 12 pontos kiáltványában ellenkormányt nyilvánította magát, hangsúlyozva ezzel háborúellenes és szociáldemokrata politikai profilját. Az október 28-i lánchídi csata; az őszirózsás forradalom néven elhíresült, úgynevezett polgári demokratikus megmozdulások; a Károlyi-féle párt szította forradalmi események alatt ért meg az elhatározás Tisza István meggyilkolására is,^[27] amit október 31-én hajtottak végre.

Egyidejű volt mindezzel Tisza legnagyobb politikai ellenfelének, a Magyar Nemzeti Tanács elnökének, Károlyi Mihálynak a miniszterelnöki kinevezése Habsburg József főherceg (1872-1962) régens részéről október 31-én. A minisz-

[25] „A számos irat közül, amely a Monarchia belső bomlását illetően egybevágó híreket közölt, egyet emelünk ki, egy október 23-i értesülést.” ‘On peut dire, qu’à l’heure actuelle, l’Autriche se présente comme un corps politique artificiel avec lequel, pratiquement, il est impossible de traiter, car sa signature collective n’engage nullement ses parties séparées.’ 6 N 124, a hírszerző szolgálat jelentése. Vö.: Történelmi Szemle, 1979.

[26] Vö.: Elsovh.hu: A német hadsereg fekete napja.

[27] Vö.: Doberdói Breit, 1925.

terelnöknek „avanzsált” Károlyi és kormánya november elsején felmentést kért és kapott az uralkodótól a neki tett esküje alól, majd „népkormánynak” tekintve magát felesküdt a Nemzeti Tanácsra, amelyet Károlyi után a katolikus plébános Hock János (1859-1936) elnökölt november 1-től.

A balra sodródó és független Magyar Népköztársaság ténye, valamint a Károlyi-kormány nyilatkozata, amit Magyarország részéről^[28] Linder Béla (1876-1962) magyar királyi hadügyminiszter küldött a Bádenben székelő AOK-hoz 1918. november 1-én este 11 órakor a harc azonnali befejezéséről, az egyik nyomós oka volt annak, hogy a kimerült Monarchia figyelmének központjába a pádovai fegyverszünet elfogadása került. Julier Ferenc (1878-1944) alezredes is parancsot kapott november 2-án Lindertől, hogy karhatalmi megfontolásokból az olasz frontról a szerb arcvonalra utazó hadosztályt irányítsa Budapestre.^[29] Ezek után a Monarchia fegyverszüneti bizottságának és elnökének, Viktor Weber (1861-1932) osztrák altábornagynak minden oka megvolt arra, hogy 1918. november 3-án délután 3 órakor aláírja a Pádovához közeli Vila Giustiban a feltétel nélküli fegyverszüneti szerződést az Antanthatalmakkal.^[30] A fegyverszüneti bizottság egyetlen magyar tagja, Nyékhegyi Ferenc ezredes visszaemlékezése szerint: „Fegyverszüneti feltételeket ma november 3-án délután 3 órakor elfogadtuk. A Szerződést aláírtuk. A szövetségesek az ellenségeskedést közép-európai idő szerint november 4-én délután 3 órakor fejezik be. A végrehajtási utasítás legfontosabb kivonatát a következő radiogram útján közlöm. Weber gy. tábornok.”^[31] Valójában az Osztrák-Magyar Monarchia gyakorlatilag ekkor már nem is létezett, de a szerződés egyik fontos jelentősége volt, hogy nem érintette a magyar területek integritását.^[32] Azaz a pádovai szerződés szigorúan katonai jellegű volt, és semmilyen módon nem befolyásolta Magyarország politikai határait vagy sorsát, azok átrendezését, melyekben kizárólag a várhatóan rövidesen összeülő békekonferencia volt hivatott dönteni.

A szerződést követő tragédia oka viszont az volt, hogy a november 3-án délután 3 órakor történt fegyverszüneti szerződés aláírása után a hadiállapot ugyan megszűnt *de jure*, de a szerződés szerinti fegyverszünet *de facto* csak 24 óra múlva, november 4-én délután 15:00 órakor lépett életbe. Mivel Linder már november 2-án táviratilag tudatta a frontokon harcoló magyar katonákhoz intézett kiáltványban a magyar kormány fegyverletételre vonatkozó döntését és az arra vonatkozó felszólítását, időközben a Bécs melletti laa'erbergi adó is közölte a hadseregcsoportok parancsnokságaihoz, méghozzá titkosítatlan, azaz bárki által olvasható formában, így gyorsan ismert lett a csapatok között is, ami a szétzúllás folyamatának lett az indító oka.

[28] Vö.: Nagyhaboru.blog.hu: A Károlyi-kormány fegyverletételi parancsa, 2018; Ormos, 1979. Ormos Mária itt burkoltan elismerni kényszerül, hogy Trianon tragédiájának egyik meghatározó oka volt a baloldali forradalmi megmozdulás.

[29] Ld.: Takács, 2016, 99.

[30] Vö.: Nyékhegyi, 1922.

[31] Vö.: Bencsik, 2003; Nagyhaboru.blog.hu: Fegyverszüneti feltételeket..., 2013.

[32] Ádám - Ormos - Barabás, 2007.

Az osztrák–magyar fegyveres erők tragédiáját elsősorban az ásta meg, hogy az osztrák–magyar hadsereg-főparancsnokság november 3-án adott parancsot a csapatoknak, hogy a hadműveleteket szüntessék be, ezért Weber gyalogsági tábornok arra kérte Pietro Badoglio (1871-1956) tábornokot, hogy az olaszok is szüntessék be az ellenségeskedést azonnal, amint az osztrák–magyar fegyverszüneti bizottság a feltételek elfogadását kijelentette. Erre azonban Badoglio nem volt hajlandó. Az 1918. november 3-án aláírt fegyverszünet olasz értelmezés szerint november 4-én délután 15:00 órakor lépett csak *de facto* életbe.^[33] Terminus, amit az olasz hadsereg főparancsnoka, Armando Diaz (1861-1928) tábornok szigorúan be is tartatott csapataival, amíg az osztrák fél könnyelműen és helyrehozhatatlanul anticipálta azt.

Az olaszok tehát folytatták hadműveleteiket megállás nélkül egy olyan ellenség ellen, amely már nem is védekezett, ezért teljesen indokolatlanul tovább folytatott offenzívájuk eredménye az lett, hogy olasz részről – az osztrák–magyar hibás értelmezéshez képest – 24 órával később történt a hadműveletek befejezése, mialatt teljesen jogosan bár, de indokolatlanul kerültek az osztrák–magyar katonák tömegesen olasz hadifogságba, és az ellenség kezébe jutott hadi felszerelések mennyisége is rendkívül nagy lett. Ezek méreteiről tiszta kép nyerhető, ha összehasonlítjuk az olaszoknál november 2-án déli 12 órakor és november 4-én délben kiadott harcjelentéseket. Az előbbiben még csak mintegy 80.000 hadifogolyról és 1600 zsákmányolt ágyúról emlékezik meg, ellenben ezek száma az utóbbi jelentésben már 300.000 emberre és legalább 5000 ágyúra emelkedett. Diaz tábornok a háború végéről tudósító, november 4-i jelentését így fejezte be: „A világ egyik legnagyobb hadseregének a maradványai rendezetlenül és reménytelenül kapaszkodnak fölfelé azokon a völgyeken, amelyekben oly dölyfösen érkeztek.”^[34]

Az olasz főparancsnok epés megjegyzésének az alapját már a hatalomra törő Károlyi *entourage* lerakta háborúellenes, propagandisztikus tevékenységével, amikor az engedelmesség megtagadására felszólító kiáltványokat terjesztett október 31-től,^[35] és Linder, a kilencnapos magyar hadügyminiszter, hivatalba lépése kezdetén, november 1-én meghirdette a Nemzeti Tanács előtt,^[36] hogy: „Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni! Fegyvert többé szolgálaton kívül nem viselünk, sem tisztek, sem a legénység.”^[37] A magyar kormány november 1-én Mackensen tábornagynak is elküldte a magyar csapatok fegyverletételéről és az azonnali leszerelésükről szóló rendeletét.^[38] Ezt követően pedig november 2-től elrendelte a fegyverletételt, majd a visszavonuló hadsereg leszerelését. A pádovai fegyverszüneti szerződés szerint a német csapatoknak Magyarországon át történő visszavonulását november 19-éig be kellett fejezni.

[33] Vö.: Carte secrete, 1918-1939.

[34] Vö.: Nagyhaboru.blog.hu: Armando Diaz, 2018.

[35] Vö.: Olysoi-Héthérsi Gabányi, 1929, 50.

[36] Ld.: Nagyhaboru.blog.hu: A Károlyi-kormány fegyverletételi parancsa, 2018.

[37] Vö.: Trianon100.hu: Forrongó Magyarország, 2018, valamint ld.: Révész, 2019.

[38] Ld.: Olysoi-Héthérsi Gabányi, 1929, 125.

A felelőtlen Károlyi-kormány ekkor elmulasztotta egyben tartani a fegyverletételre felszólított, 1.3 milliós létszámot meghaladó magyar haderőt, ami az akkor már veszélyeztetett ország határainak a védelmét garantálhatta volna. Weber gyalogsági tábornok tiltakozott az ellenségeskedés olaszok részéről történő teljesen egyoldalú, önkényes folytatása ellen, és követelte a november 3-a óta ejtett hadifoglyok visszaadását, azonban az olasz legfelsőbb hadvezetőség elutasította követelését. Maga Diaz tábornok pedig elérhetetlenné vált a magyar kapcsolatkeresések során. Így tehát a magyar és osztrák katonák százazrei kerültek az olasz hadifoglytáborokba egy fatálissá vált könnyelmű osztrák értelmezés miatt akkor, amikor *de jure* már nem is volt háború.^[39]

A Károlyi-kormány fegyverletételi nyilatkozatának Linder-féle végrehajtása így a magyar haderő felbomlását eredményezte, megzavarta rendezett körülmények között történő hazatérését, leszerelésével pedig felhasználhatatlanságát idézte elő a fegyverletétellel egyidejű román, csehszlovák, jugoszláv inváziók fejegette határok jogos és a küszöbön álló védelmére.

A fegyverletétel körülményei drámai módon érintették Magyarország jövőjét: „... így az olaszok 360 ezer hadifoglyot ejtettek. Közülük százezren csak 1920-ban térhettek vissza Magyarország területére, ami csupán egy volt a sok más tényező közül a kommunista agitátorok demoralizáló propagandája mellett, amiért nem volt bevethető hadsereg Magyarországon 1918 végén”.^[40]

A magyar kormány csak fél nappal az Antanttal megkötött egyezmény aláírása után, november 3-án éjjel 11 órakor szerzett tudomást a harcok beszüntetéséről és az „ezeréves határokat” is biztosítani látszó fegyverszünetről.^[41] A pádovai fegyverszünet kérdése a kormány november 4-i ülésén került napirendre, ami abból fakadt, hogy a fegyverszünetet Viktor Weber írta alá az Osztrák-Magyar Monarchia hadsereg-főparancsnoksága, az *Armeoberkommando* (AOK) nevében. Az Olasz Főparancsnokságnál 1918. november 4-én 16:37-kor történt kezdeményezés táviratilag egy Weber joghatóságát magyar érdekek képviselőjére elutasító magyar nyilatkozattal, amelyben a kormány pontosította, hogy „... tekintettel Magyarországnak Őfelsége által is elismert függetlenségére, a magyar királyi kormány nem fogadhatja el Weber gyalogsági tábornok közös megbízottként való részvételét a fegyverszüneti tárgyalásokon”.^[42]

Figyelemre méltó, hogy a pádovai fegyverszünet feltételei között meghatározott demarkációs vonalak az olasz fronton pontosan megegyeztek az Antant és Olaszország közti Titkos Szerződésbe foglaltakkal 1915. április 6-án, érintetlenül hagyva ugyan a magyar határokat, mint érvényben hagyott demarkációs vonalakat az első pillantásra, ugyanakkor a fegyverszünet 4. pontjába foglaltak súlyos veszélyt jelenthettek a szerződés végrehajtásakor:

[39] Ld.: Olysoi-Héthérsi Gabányi, 1929, 111-115.

[40] Ld.: Gottfried Barna előadását (Foter.ro); ill. Julier írását (Julier, 1933).

[41] Ld.: Hornyák, 2000.

[42] Vö.: Ádám – Ormos – Barabás, 2007.

- „4. A szövetségeseknek feltétlen joguk lesz:
- a) csapataikat az Ausztria-Magyarország területén levő összes vasúton, utakon és vízvonalakon szabadon irányítani s a szükséges osztrák-magyar szállító eszközöket igénybe venni;
 - b) Ausztria-Magyarország mindazon stratégiai pontjait, amelyekre szükségük lesz, a szükséges idő tartamára haderejükkel megszállani, ott tartózkodni s a rendet fenntartani;
 - c) a szövetséges hadseregek céljaira fizettség ellenében requirálásokat végezni, bárhol is tartózkodnak.”^[43]

Azaz, miközben a pádovai fegyverszüneti szerződés csak az olasz frontra vonatkozott és a balkánit figyelmen kívül hagyta, ugyanakkor nem sértette semmiben Magyarország történeti határainak integritását, elismerve azokat demarkációs vonalakként, pontosítva, hogy: „...Romániával, Ukrainával és Lengyelországgal szemben a jelenlegi birodalmi határ képezi a kiüritésnél tekintetbe veendő demarkációs vonalat”.^[44]

Vitathatatlan volt tehát, hogy a fentiekben idézett 4. pont értelmében a szerződés mégis feljogosította az Antantot a magyar területek megszállására; sőt, hogy arra delegálni tudjon bármely Szövetségest vagy Társult hatalmat, ami viszont nincs megnevezve a szerződésben, nyitva hagyva azt a kérdést, hogy milyen haderő fogja a szerződést végrehajtani.^[45] Lehetőség, amit az ország védtelenségét észlelve a szomszédos román, csehszlovák és szerb erők ki is használtak.

3. A Károlyi-kormány országvesztő kezdeményezése Belgrádban

Károlyi, amikor megkapta hatalmát a Habsburg IV. Károly magyar király *homo regius*-ától, Frigyes főhercegtől, nem a nép választotta kormányfő volt, jóllehet igyekezett ennek a látszatát kelteni, hogy elhatárolt legyen a háborúért kárhözhatott előző kormányok felelősségeitől. Károlyi azonban elődeinél még tragikusabb fordulatot adott balra tolódott szociáldemokrata „népkormányával” az ország sorsának, mert hiába hitte, hogy a wilsonista pacifizmus hangoztatása és a szociáldemokrata mezbe öltöztetett modernizmusa belátásra fogja majd készíteni az Antantot kormánykoalíciója iránt. Ellenkezőleg, ahonnet Károlyi elsősorban a támogatást várta, éspedig francia részről, maga a francia külügyminiszter, Stephen Jean Marie Pichon (1857-1933), álkormánynak minősítette a magyar „népkormányt”, utasítva a Szövetséges Keleti Hadsereg főparancsnokát, miszerint: „Franchet d’Esperey tábornoknak meghagytuk, hogy ... a magyar álkormányt valójában mint egyszerű helyi hatóságot kezelje és csak olyan mértékben tartson fenn vele kapcsolatot, amilyen mértékben azt a katonai helyzet szükségessé teszi.”^[46]

[43] Vö.: Nyékhegyi, 1922, 13-14.

[44] Vö.: Nyékhegyi, 1922, 17.

[45] Ld.: Hajdú – Pollmann, 2014, 416.

[46] Vö.: Pichon francia külügyminiszter értesítését a londoni, berni, brüsszeli, római és washingtoni francia nagykövetnek, protokoll n° 17-tel (Párizs, 1918. november 29).

A pádovai fegyverszüneti szerződést megelőzően és az azt követően következően végrehajtott Károlyi és Linder-féle hadseregfelosztó politikának köszönhetően az ország katonailag védtelenné vált, és képtelenné a fegyveres akcióra. Ugyanakkor minden jel arra utalt, hogy a Szövetséges Keleti Antant erők parancsnoka, Louis Franchet d'Esperey (1856-1942) tábornagy a Balkánon tudomásul sem vette a Weber és Diaz-féle pádovai fegyverszünetet, engedékenyen kezelve a szerb hadsereg Duna, Száva és Drina vonalaitól észak felé történő csapatmozgásait, veszélyeztetve a Szerémséget és a Bánátot.^[47]

Károlyi, az Antant berkeiben megkérdőjelezett hatalma és kétesnek bizonyult nemzetközi elismertsége érdekében azt a végzetessé vált, másik hibás döntést is meghozta, hogy megelőzve a Közép-Kelet Európa geopolitikai átrendezésére hivatott Békekonferencia várható határozatait, figyelmen kívül hagyta a pádovai fegyverszüneti szerződést, és a függetlenné vált, pacifista magyar kormány elnökeként kieroszakolt egy Konvenciót az Antant Magyarországhoz legközelebb eső főparancsnokától, felülírva az Osztrák-Magyar Monarchia és az Antant között Pádovában megkötött fegyverszüneti szerződést.

A kormány kiállította bizottságot kezdetben a Diaz vezérkari főnök joghatósága alatti pádovai Antant főparancsnokságra akarták küldeni, de kapcsolatfelvételi nehézségek léptek fel. A magyar kormány választása ekkor a Balkánon állomásozó Francia Keleti Hadsereg főparancsnokára, Louis Franchet d'Esperey (1856-1942) tábornagra esett, aki felhívta magára a figyelmet a Duna-medence térségében is, miután a Balkánon 1918. szeptember 25-én Bulgária, majd október 30-án Törökország kapitulált – mindkét ország ekkor írta alá a maga fegyverszüneti egyezményét –, aminek révén Franchet d'Esperey tábornok vezetésével rohamos gyorsasággal indultak meg az Antant csapatai Szerbián keresztül a magyar határ felé. A döntésben nem utolsó szempont lehetett Károlyi számára, hogy d'Esperey nem tartotta érvényesnek a pádovai fegyverszünet határozatait a parancsnoksága alá tartozó dél-keleti frontra, holott az volt, amit rövidesen bizonyítani fogunk. A magyar kormány döntésének kivitelezését az is befolyásolta, hogy november 3-án értesülést szerzett az Amerikai Egyesült Államok Romániához intézett táviratának tartalmáról, amelyben az USA garanciát vállalt az 1916-os Titkos Bukaresti Szerződésben foglaltak maradéktalan teljesítésére. „A távirat szerint az Antant Magyarországnak majdnem a felét: az egész Erdélyt, az Alföldnek Vásárosnamény-Debrecen-Gyoma-Orosháza vonalig eső részét és az egész Bánátot szándékozott Romániának átengedni.”^[48]

Az ambiciózus Károlyi kiutat remélt szorongatott helyzetéből, amikor kormánya és nemzetközi elismertsége, valamint a saját hadseregromboló politikája miatt védtelenné tett Magyarország nemzetbiztonsága érdekében Belgrádba indult 1918. november 6-án, hogy az Antant balkáni frontjának exponensével, Louis Franchet d'Esperey tábornaggal tárgyaljon, mialatt a szerb hadsereg be-

[47] Ld.: Hornyák, 2000, 75.

[48] Vö.: Olysoi-Héthérsi Gabányi, 1929, 128.

vonult a Szerémségbe.^[49] November 8-án pedig cseh katonai alakulatok lépték át a magyar határt és megszállták Trencsént, Vágújhelyt, Zsolnát, Ruttkát, valamint Turócszentmártont. Románia magatartásáról is aggasztó hírek érkeztek a kormányhoz.

Károlyi, egy megszégyenítő fogadtatás után, a saját kezdeményezésének köszönhetően kötött meg 1918. november 13-án Belgrádban egy Katonai Egyezményt, ami a Magyarországra vonatkozó pádovai fegyverszünet konkrét, de fatális kimenetelű végrehajtását eredményezte. Az egyezmény a demarkációs vonalat a Nagy-Szamos felső folyásától Marosvásárhelyig, a Maros mentén Szegedig, majd innen a Szabadka-Baja-Pécs vonaltól északra a Dráváig vonta meg, holott Pádovában fel sem merült a lehetőség, hogy a balkáni fronton a Szövetéses Keleti Hadsereg főparancsnoksága egy másik fegyverszünetet kötne vagy köthetne.^[50] Továbbá az a kötelezettség sem vonatkozott Magyarországra, hogy kiürítse a Szamos folyótól keletre, a Marostól délre és az Arad-Szeged-Pécs vonaltól délre eső területeket. Károlyiék viszont felelőtlenül, át nem gondolt könnyelműséggel, a stratégiai állapotok teljes félreismerésével és máig drámainak bizonyult tévedéssel, a belgrádi kezdeményezésüktől várták a szomszédos agressziók megállítását és a Békekonferencián való kedvezőbb elbírálást, mint a háborúért felelős előző kormányt leváltó, forradalmi kabinet.^[51]

A liberális demokrata Károlyi politikai korlátoltságát és stratégiai tévedését maga a francia külügyminiszter minősítette, amikor a magát népakarat szülte kormányfőnek tartott Károlyit és *entourage*-át jellemezte.^[52]

A Pádovai Fegyverszünet és Károlyi öncélúan kierőszakolt Belgrádi Katonai Egyezményének tragikus következményei távolról sem a békét jelentették Magyarországra számára, hanem egy új és megpróbáltatásokkal telített fejezetet nyitottak meg az ország történetében.

Időközben Németország is kapitulációra kényszerült, és 1918. november 11-én aláírta a fegyverszüneti egyezményt Compiègne-ban. Mackensen Balkánról történő kivonulásával pedig Románia számára minden lehetőség adott volt Erdély annektálására. Az Egyesült Államok a háború megnyerése után valójában egyre kevesebb érdeklődést tanúsított Európa területi felosztását illetően, és szabad kezet adott a bizarr, reváns fűtötte francia érdekeknek.

[49] A Károlyi-féle belgrádi kezdeményezés helytelenségéről és gyászos következményeiről ld.: Horváth, 1939, 1-33.

[50] A Belgrádi Katonai Egyezményről ld.: Ormos, 1979.

[51] Ld.: Hornyák, 2000.

[52] Vö.: Romsics, 2007.

4. A Belgrádi Katonai Konvenció

A belgrádi megegyezés a következőkben mozdította elő a környező nemzetek expanzióját Magyarország rovására: törvényesítette a szerb hadsereg előretörését magyar területek elfoglalására; megfosztotta Magyarországot keleten a Kárpátok képezte természetes védelmétől Romániával szemben; a keleti és a déli frontvonalaktól 15 km-es mélységben meghúzott demarkációs vonalig történt evakuáció pedig stratégiai előnyt jelentett a szomszédos államoknak a területi követelések megvalósítására, holott a pádovai fegyverszüneti szerződésben erről szó sem volt. Végül az Antant ellenállás és minden indok nélkül jutott stratégiai pontok bevételéhez.

Konfliktusok eredője lett ugyanakkor az érintett kisebbségek számára, hogy a magyarok részéről evakuált területeken a megegyezés értelmében mégis a magyar hatóságok kezében maradt a közigazgatás, adott esetben az Antant felügyeletével. Jelentős volt a románok és a csehek csalódása. Súlyosabb volt mindennél, hogy maga a francia kormány és hadvezetés is kénytelen volt beismerni operációs térhódításának korlátolt lehetőségeit, ezért a Budapestre történő bevonulást Párizs november 26-án felfüggesztette, 30-án pedig átmenetileg letiltotta. A Belgrádi Konvenció valójában d'Esperey „magánakciója” volt, amit Károlyi nem látott át és azt sem, hogy Georges Benjamin Clemenceau (1841-1929) egyáltalán nem akart hatalmi pozíciójának törvényesítő látszatot adni, amiért a Konvenciót már néhány nappal később a franciák és szövetségesei érdekeit sértő megegyezésnek, azaz semmisnek minősítette.

Pichon francia külügyminiszter 1918. december 1-én titkos táviratot küldött – „nagyon sürgős” jelzéssel – a francia hadügyminiszternek, amiben Clemenceau hivatalos állásfoglalása érhető tetten, a francia kormány és az Antant nevében.

Valójában Franciaország már 1918. június 29-től elismerte a leendő Csehszlovákia Csehszlovák Nemzeti Bizottság néven létrehozott politikai szervének emigráns képviselőtét. Franciaország képviselői jogot, függetlenséget ígért az új államnak annak „történelmi határain” belül, holott azok sosem voltak. Augusztus 9-én ugyanígy járt el Nagy-Britannia, szeptember 2-án az Amerikai Egyesült Államok, október 24-én pedig Olaszország is. Ily módon az Antant valósnak vélt és elismert egy absztrakt, határok nélküli államot, annak még tényleges léte előtt, semmibe véve a közel egymillió magyar őslakos és másik hárommillió szudéta német lakos döntési jogait a hovatartozási szándékát illetően, meghazudtolva wilsonista elveit.^[53]

[53] Erre a tényre hivatkozott Németország alig két évtized múlva, amikor Csehszlovákia megkérdezése nélkül jött létre az 1938. szeptember 30-i Münchener Egyezmény, ugyanazon francia és angol hatalmak beleegyezésével. Ld. Tarján M. András írását: Rubiconline.hu: Csehszlovákia összeomlása.

Ezért nem meglepő az utókor számára, hogy a Belgrádi Katonai Konvencióval egyidejűleg a románok, a csehek és a következő hetekben a szerbek is sorra meg nem történtnek vették az Egyezményt, és jogsértően szállták meg a kijelölt területeket, mint az Antanttal Szövetséges és Társult hatalmak, máig nem szánlt jogsértő csorbát ejtve Magyarország területi integritásán.

5. Az 1918. november 11-i német fegyverszünet következményei

Az utolsó német támadás a nyugati fronton 1918 júliusában történt, de az év elejétől már bevetett egymillió körüli amerikai haderő, valamint az Antant összehangolt ellentámadása Amiens-nél végleges és sorsdöntő csapást jelentett a német hadsereg számára augusztus 8-án. A nyugati fronton augusztus 8. és november 11. között lezajlott száznapos offenzíva idején a Német Császári Haditengerészet matrózainak háborúellenes kieli lázadása október 29-én, és az azt követő forradalmi megmozdulások Németországban a köztársaság kikiáltásához vezettek november 8-án, majd a következő nap II. Hohenzollern Vilmos (1859-1941) császár (1888-1918) lemondásához, végül a Német Szocialista Köztársaság kikiáltásához november 10-én, aminek képviselőjében Matthias Erzberger (1875-1921) aláírta a compiegne-i Fegyverszüneti Egyezményt november 11-én.^[54]

Az új kormánynak azonban extrém szüksége volt egy kompakt hadseregre két szempontból is: az ország szociálpolitikai helyzetének a megerősítésére, valamint a Franciaország fenyegette történeti integritásának a védelmére, tekintettel az 1870-1871-es francia-porosz konfliktust 1871. január 18-án lezáró versailles-i békében elszenvedett területi veszteségek emlékei sugallta francia *revanche* veszélyére, amelynek a bosszú szította és fantáziát meghaladó fókuszában az ipari Ruhr-vidék, a Rajna régiója, valamint Elzász állt, az ország gazdasági ellehetlenítésével és megalázásával.

Georges Clemenceau sokrétű stratégiai céljai között szerepelt ekkor Mackensen visszavonuló balkáni erőinek elszigetelése, kivitelezve Magyarország francia megszállását; állandósítani a francia katonai fennhatóságot Közép-Európában, beleértve a bolsevizmus elleni harcban felhasználni tervezett Csehszlovákiát;^[55] garantálni Erdély felosztását Románia javára; és biztosítani a francia hegemoniát a Fiume-Zágráb-Budapest-Bécs vonalon. Ebben a stratégiai koncepcióban Budapest megszállásának már kulcsszerepet szántak a november 13-án Belgrádban aláírt katonai konvenció alkalmával, amikor Paul Prosper Henrys (1862-1943) és magyar részről Linder Béla honvédelmi miniszter elkészítették Budapest francia megszállása tervének minden részletét a Károlyi-kormány megbízásából.

Clemenceau 1918. november 18-án adott parancsot Franchet d'Esperey tábor-

[54] Ld.: Rosenberg, 1972, 5.

[55] Edvard Beneš (1884-1948) beszámolója Clemenceau-nak 1919. november 6-án, a fegyverszünet végrehajtása tárgyában. Szerinte csak a csehek képesek megakadályozni Ausztria-Magyarország bolsevizálódását. Vö.: Ádám – Ormos – Barabás, 2007.

noknak Budapest és Bécs elfoglalására. A következő napon pedig Henrys tábornok előkészítette a Budapesti Szövetséges Katonai Missziót, aminek a vezetését Ferdinand Vix (1876-1941) alezrederre bízta, aki 1918. november 26-án érkezett Budapestre, a tervbe vett francia megszálló csapatok elhelyezésének kidolgozására a Károlyi-kormánnyal.

A francia diplomácia, valamint Budapest francia megszállása tervében érintett katonai és politikai vezetők azonban megosztottak voltak a kérdésben, a franciák szövetséges magyarországi jelenlétének tudatában.^[56] Az angol kormány november 18-i ülésén egyes képviselők a franciák „önző erőfitogtatásának” nevezték az egész tervezett akciót, és határozat is született a bizarr tervről, miszerint: „Őfelsége kormánya teljességgel ellenzi brit csapatok küldését Budapestre vagy Bécsbe.”^[57] Következésképpen a brit háborús kabinet egyáltalán nem volt hajlandó sem katonai, sem más okokból hozzájárulni ahhoz, hogy brit csapatokat használjanak fel Bécs és Budapest megszállására, amiről diplomáciai úton értesítették is Clemenceau-t, aki november 27-én fel is függesztette a tervezett bevonulást, majd 30-án pedig átmenetileg letiltotta, mivel sem Anglia, sem Olaszország nem nézte jó szemmel a francia ambíciókat a Duna-térségben. Franciaországnak ekkor szembesülnie kellett azzal a ténnyel, hogy képtelen volt a Duna-térségben rendelkezésére álló katonai hatékonyság hiányában megvalósítani Budapest megszállásával kapcsolatos bizarr stratégiai elképzeléseit.^[58] Mindez azonban kevés vigasz volt az egyidejű jogszerűtlen román, csehszlovák, szerb területfoglalások miatt egyre súlyosabb agresszióknak kitett magyar őslakosságnak.

A német fegyverszünetet követően a Mackensen parancsnoksága alatti sereg – mintegy 170.000-es, ha megviselt is, de kompakt fegyveres erő – megkezdte visszavonulását Ukrajnából, Romániából és a Bánátról Magyarországon keresztül, a Berlin és Budapest közti bilaterális megállapodás értelmében. Időközben azonban, 1918. december 2-án, Károlyi utasítást kapott Mathias Henri Berthelot (1861-1931) francia tábornoktól Mackensen átvonuló erőinek lefegyverzésére azzal az indokkal, hogy a visszavonulást nem hajtotta végre a Belgrádi Egyezmény XI. pontjában kikötött 15 napi határidőn belül, azaz az Antant meghatározta november 26-ig. Ez az akció viszont a francia politika megalomániájának volt a kiváló bizonyítéka, ami Károlyi rövidlátó helyzetfelmérésének is a kudarca volt. A Mackensen különítményének Magyarországon keresztül történt visszavonulásával kapcsolatos francia stratégiai baklövések sorozata evidenssé vált rövidesen, hisz a francia keleti hadsereg parancsnokának, Paul Prosper Henrys tábornoknak és a francia dunai hadsereg parancsnokának, Henri Mathias Berthelot tábornoknak az együttes ereje sem lett volna képes egy sikeres kimenetelű konfrontációra.^[59]

[56] Ld.: Szegedilap.hu.

[57] Vö.: Arday, 1975, 246-247.

[58] Ld.: Ormos, 1979, 75-93.

[59] Ld.: Takács, 2010.

A káosz teljes volt, mert a már lefegyverzett Magyarország nem rendelkezett a minimális katonai potencialitással sem a francia befolyás alatt álló Antanttól kapott utasítások végrehajtására, ugyanakkor Budapest „időzített” és tervezett francia megszállása egyre kilátástalanabbá vált. A Vix képviselte francia intolerancia Mackensen visszavonulása alkalmával a Németországgal kötött szövetséggel ellentétes kínos lépésekre kényszerítette az ellentmondásos kelepcebe került Károlyit, amiért az alapvetően fontos energia, a szénellátás megvonása volt a retorzió német részről, ellehetetlenítve a háborús konfliktus miatt már kimerült országot.^[60]

IV. ERDÉLY ROMÁN INVÁZIÓJA 1918. NOVEMBER 7. ÉS 1919. FEBRUÁR 26. KÖZÖTT^[61]

Romána időközben nem késlekedett megtenni azokat a politikai és stratégiai lépéseket, amelyek a Központi Hatalmakkal 1917. december 9-én Fokszányban kötött fegyverszüneti szerződésben és az 1918. május 7-én megkötött bukaresti békeszerződésben vállalt elkötelezettségeitől való megszabaduláshoz vezettek, keresve a győztesek közti pozíciót expanziós céljai megvalósítására.^[62] Franciaország buzdítására ezért a román diplomácia néhány nap leforgása alatt elérte, hogy Robert Lansing (1864-1928) amerikai külügyi államtitkár a november 5-én Iaşiba küldött táviratában az Egyesült Államok kormányának garanciájáról biztosította a román népet a királyság határain belül és kívül támasztott igényeivel kapcsolatban, amit november 7-én közzé is tettek, miszerint az Amerikai Egyesült Államok elismeri Romániát, mint szövetséges hadviselő felet, valamennyi követelésével és az őt megillető jogokkal. Károlyi Lansinghoz intézett reakciójában november 12-én példás kioktatásban részesítette a nyilvánvalóan tájékozatlan amerikai külügyminisztert, megvádolva a milliós nagyságrendű magyarság „egy másik országhoz történő csatolásáért, anélkül hogy véleményt nyilváníthatnának,” ami „szöges ellentétben áll Wilson elnök humanus elveivel”.^[63] Károlyi retorikája viszont vajmi kevésbé tudta ellensúlyozni azt a végzetes hibát, amit a következő nap a Belgrádi Konvenció aláírásával elkövetett.

Az amerikai állásfoglalás láttán a korábbi szerződésekért felelős Alexandru Marghiloman (1854-1925) kormánya november 8-án válságot jelentett be, november 9-én pedig hadat üzent Németországnak, a győztesek közé állva, majd a november 11-i compiegne-i fegyverszünetet követően lemondott, és a hatalmat Constantin Coanda (1857-1932) tábornok vette át. A francia főparancsnokság egyidejűleg utasította Coandát a román hadsereg mozgósítására, Ferdinánd

[60] Ld.: Ormos, 1983, 93-103.

[61] Erdély vesztéről ld.: Egylangotadok.blog.hu: Erdély veszte, 2018.

[62] Ld.: Egylangotadok.blog.hu: Erdély veszte, 2018.

[63] Ld.: Ádám – Ormos – Barabás, 2007.

király pedig, azonnal eleget téve a francia utasításnak, 1918. november 10-én ultimátumban szólította fel Mackensent a fegyverletételre, formálisan hadat üzenve Németországnak.

Románia ekkor már tudatában volt a Párizsban felértékelődött stratégiai jelentőségének, ahol egyrészt a 18 milliós országot a dunai régió legerősebb katonai tényezőjének tartották, másrészt a Szovjet-Oroszországban tervezett francia intervencióban nélkülözhetetlen szerepet szántak az aktív román katonai részvételnek. Ezért Párizs már 1918. október 12-én elismerte a Román Egység Nemzeti Tanácsának képviselőjét a nemzeti érdekek témájában, és 1918 decemberétől széleskörű diplomáciai támogatásban részesítették a román aspirációkat, sőt a kedvező amerikai állásfoglalások után, mintegy két hónappal Bukarest ismételt háborúba lépését követően, 1918. december 28-án a francia kormány már szövetségi státuszt szánt Romániának a béketárgyalásokon, tekintettel a Központi Hatalmak elleni hadműveleteire. Franciaország meggyőződését csak erősítette a Vörös Hadsereg kelet-galíciai támadása 1919. márciusában és a bolsevik Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása, ami végzetesnek bizonyult Magyarország területi integritása számára.^[64]

1. Erdély „időzített” román inváziója 1918. november 7-től

A román expanziós törekvések ismételt aktivizálódása az olasz katonai megfigyelést sem kerülte el, és 1918 novemberében a következő jelentésben számoltak be a második román mozgósításról: „Ausztria és Németország az elszenvedett vereség után, a fegyverszünetben kötött megállapodás értelmében megkezdték a visszavonulást a román területekről. Alighogy a megszálló német hadsereg megkezdte a visszavonulást, a román kormány elsődleges gondja volt Erdély és Bukovina elfoglalása, valamint a Besszarábiában állomásozó erői megerősítése, minden rendelkezésére álló haderő felhasználásával. Ahogy a mozgósítás megengedte, úgy fokozódott azonnal a magyarok és a bolsevikok elleni fellépése. Erdélyben így alakult ki nagyon gyorsan a három hadosztályból álló frontszakasz a Maros mentén; valamint Bukovina megerősítése, ahol novemberben csupán egy ezred volt szolgálatban, ami 1919 márciusában egy hadosztállyá bővült.”^[65]

Magyarország erdélyi térsége ellen a második „időzített” román katonai invázió 1918. november 7-től november 10-ig vette kezdetét, fokozatosan erősödve, kezdve Gyergyótölgyes és Gyergyóholló-Borszék térségétől, amiről csak november 12-én, a délutáni órákban érkeztek meg az első jelentések Budapestre.^[66] November 13-án további 30-40 fős katonai osztagok szállták meg Gyimesbükk és Csíkszentmárton magyar községeit. Ezzel egyidőben írták alá Belgrádban

[64] Az események elemzése során itt ismét tetten érhető a bolsevik diktatúrába sodródó Magyarországért felelős politikai elit bűnös szerepe Trianon tragédiájáért.

[65] Vö.: AUSSME, F. E-8, 76. o. r., f. 7.

[66] Ld.: Köpeczi, 1986, 132.

a katonai megegyezést, a balra sodródó magyar kormány pedig utasítást adott a határon szolgálatot teljesítő védelmi egységeknek, hogy kerüljék a tűzpárbajt a megszállókkal, és ne tanúsítsanak fegyveres ellenállást abban a reményben, hogy diplomáciai úton megoldható lesz a területsértő agresszió. Egyidejűleg a november 14-i katonai jelentések újabb és mindig számosabb fegyveres román osztagok betöréséről tudósították a kormányt Ojtoz, Gyimes és Tölgyes hágóin keresztül. Kolozsvár helyi törvényes hatóságai eredménytelenül kérték az Antant katonai beavatkozását a román invázió megakadályozásáért.

A megszállt erdélyi területeken a román katonai hatóságok sorozatos kegyetlenségeknek és visszaéléseknek adtak helyet, mint például: a magyar lakosság magántulajdona elkobzásának; a román népesség besorozásának; a nem román nyelvű foglyul ejtettek deportálásának; a magyar közigazgatás alatt álló épületek kisajátításának. A megszállást széleskörű propagandahadjárat övezte, jogosnak feltüntetve Románia területi expanzióját a következő *slogans* hangoztatásával: a román hadsereg az Erdélyi Román Nemzeti Egység Tanácsának (ERNET) hívására érkezett Erdélybe; Románia katonai akciójának pedig az a célja, hogy az idegen elnyomás alatt élő nemzettestvéreinek megadja az anyaországhoz tartozás közigazgatási feltételeit és a gazdasági biztonságot, valamint a szabadság jogát a Dunáig és a Tiszáig terjedő román föld népeinek.

2. Román szeparációs törekvések az 1918. november 9-i ultimátumban

Az 1918. november második felétől nyíltan hirdetett román propaganda Erdélyre vonatkozó politikai hitvallása az aradi Erdélyi Román Nemzeti Egység Tanácsának 1918. november 9-i ultimátumában jutott kifejezésre, amelyet a budapesti kormánynak küldtek, azzal a követeléssel, hogy „az események rohamos fejlődése folytán azon meggyőződésre jutottunk, hogy a népek önrendelkezési jogának értelmében, valamint a nemzetünknek és a vele egy területen élő kisebbségek érdekében, a közrend, vagyon- és személybiztonság megóvása céljából most át kell vennünk Magyarországnak és Erdélynek románok által lakott vidékei fölött a teljes kormányzó hatalmat”.^[67] Azaz a népek önrendelkezési joga szerint, valamint a közbiztonság érdekében Magyarország adja át a kormányzási hatalmat a Román Nemzeti Egység Tanácsának (RNET) Erdély valamennyi régiójában, nevezetesen: Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Arad, Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros, Csanád, Békés, Ugocsa vármegyékben. Az ultimátum tartalmazta azt a követelést is, miszerint a magyar kormány tegye hivatalosan közzé a hatalom átadását, valamint hangsúlyozta az erdélyi románság megváltozhatatlan döntését a Magyarországtól történő végleges szeparációt illetően. Az ultimátumot a Károlyi-kormány 10-én vette át, és azt követően a határidő 12 órával történő meghosszabbítását kérte. A tárgyalást megszervez-

[67] Vö.: Fráter, 2000.

ve a nemzetiségi kérdésekben ügyvivő tárca nélküli miniszter, Jászi Oszkár (1875-1957) vezette 25 főből álló, különböző etnikumokat képviselő Delegáció utazott Aradra, ahol a tárgyalások a megyeháza tanácskozótermében 13-án délelőtt 11:00 órakor kezdődtek.

A RNET egy nappal később, a Iaşiban operatív küldöttei révén kérte Románia beavatkozását az Erdélyt fenyegető „bolsevik veszély” elhárítása érdekében anélkül, hogy erről a magyar kormányt értesítette volna. A Jászi Oszkár küldte Delegáció azzal a politikai céllal és felhatalmazással érkezett Aradra, hogy a soknemzetiségű Erdélynek autonómiát ajánljanak fel Magyarország közigazgatása keretében, válaszul a RNET szeparatista törekvéseire. Jászi kifejtette, hogy a magyar kormány egyetért az ultimátum alapelvével addig, amíg a Magyarországon élő valamennyi kisebbség ugyanolyan önkormányzati jogokban részesül, mint az ultimátumban szereplő román. Hangsúlyozta, hogy az Erdély 26 vármegyéjében érintett románság kizárólagos kiváltsághoz jutása egyet jelentene a magyarság, a székelység és a németség jogfosztásával. A románok által megjelölt területen ugyanis 2 millió 900 ezer román mellett 3 millió 900 ezer nem román is élt. Tehát a románság a népességnek csak a 43%-át tette ki. Jászi egy szövetségi autonómiát dolgozott ki, etnikai tömbökre osztva Erdélyt. Emellett kidolgozott egy 11 pontból álló javaslatot is, Erdély és Kelet-Magyarország románok lakta vidékeinek élet- és vagyonbiztonsága érdekében. A románok lakta területek elutasították a magyar javaslatokat, ragaszkodva az ultimátumban megfogalmazott román célok maradéktalan teljesítéséhez. Jászi politikai koncepcióját a Belgrádi Katonai Egyezményre építette, amelyben érintetlen maradt a magyar adminisztráció folytonossága az ország egész területén az Antant ideiglenes jelenléte ellenére az egyes zónákban. Jászi válaszára az aradi Romanul sajtója reagált november 20-án „a világ népeihez szóló” kiáltvánnyal a RNET megbízásából, követelve Erdély román lakosságának önrendelkezési jogát.^[68]

A magyar minisztertanács 1918. november 20-án foglalt hivatalosan állást a szerinte Románia által önkényesen elfoglalt területek kérdésében, nyilatkozatban kifejezve a Belgrádi Katonai Egyezményben foglaltakhoz való feltétlen ragaszkodását.

Néhány nappal később, 1918. november 23-án a magyar kormány kérésére megérkezett Budapestre az Antant 45 személyből álló Katonai Missziója, köztük 12 francia és szerb katonatiszttel. Ugyanakkor Clemenceau november 25-i megváltozott állásfoglalása Budapest francia megszállását illetően alapvetően csökkentette a Vix-misszió operatív jelentőségét.

Az 1918-as esztendő utolsó két hónapjában a Vix-misszió lett volna hivatott garantálni a Belgrádi Katonai Konvenció maradéktalan végrehajtását, ugyanakkor a Vix-misszió egy erős francia megszálló hadsereg hiánya miatt impotensnek minősült a román katonai invázió, valamint a magyar adminisztráció alatti Erdély illegitim elfoglalásának a megakadályozására, mert a november 1-én

[68] Ld.: Fráter, 2000.

Belgrádba bevonult Antant hadsereg már nem a korábbi, félmilliónál is többet számláló, valóban félelmetes haderő volt. A magyar kormány november 21-én egy külön Miniszteri Fegyverszüneti Bizottságot rendelt a Vix-misszió mellé azzal a feladattal, hogy ez utóbbi rendelkezésére bocsásson minden hiteles információt a magyar területeken elkövetett román atrocitásokról és agressziókról.

3. A francia politikai ambiguitás nemzetcsönkítő következményei

A Belgrádi Katonai Konvenció francia kormány szerinti érvénytelen volta időközben egyre nyilvánvalóbbá vált a nemzetközi diplomáciai berkekben, amit félreérthetetlenül bizonyít a Párizsban szolgálatot teljesítő olasz nagykövet, Lelio Bonin Longare (1859-1933) 1918. november 28-i távirata Sidney Costantino Sonnino (1847-1922) olasz külügyminiszterhez: „Henri Berthelot bizalmasan bevallotta nekem, hogy a fegyverszünetnek tulajdonított megegyezés nem volt más, mint Franchet tábornok baklövése, aki a Villa Giusti-féle fegyverszünetről megkésve kapott egy nem teljes értesítést, ezért meg volt győződve, hogy hatalmában áll egy katonai megegyezés megkötése. A francia kormány a Henri-féle konvenciót nullának tekinti, azaz nem másnak, mint a helyi hatóságok egymás közti megegyezésének, a november 3-i fegyverszünetben foglalt diszpozíciók értelmében.”^[69]

Az ambiguens francia politika nyomán követhető azzal a ténnyel kapcsolatban, hogy a magyar és francia hatóságok közti immár folytonos kapcsolat ellenére hetekig elhallgatták a Franchet d’Esperey tábornok november 17-én adott engedélyét a románoknak a Belgrádi Katonai Egyezményben kijelölt demarkációs vonalig történő területfoglalás inváziójára, az Antant „szövetségesei” minőségében. A váratlan román invázió kezelhetetlenné tette napokon belül Erdélyben a magyarság sorsát, miután az 1918. november 25-én román megszállás alá került Borszékét követően a katonai invázió folytatódott a Maros vonaláig, ami 5.000 székely nemzetgyűlését provokálta Marosvásárhelyen november 28-án, ahonnét petíciót intéztek a magyar kormányhoz: Magyarország területi integritása védelméért és a Székelyföld^[70] felszabadításáért, ami ekkor már majdnem teljesen román megszállás alá került.^[71]

[69] Vö.: Fornano, 1987, 32.

[70] A natio siculica eredetéről a 20. század egyik legjelentősebb magyar történésze, Szűcs Jenő írt: „a székelyek eredetkérdése egyike a történelem igazán talán soha ki nem bogozzható rejtélyeinek”. Egyed Ákos történész, ha összefoglaló jelleggel is, de több más magyar történésszel együtt állást foglal a kérdésben, miszerint a székelyek a magyarral rokon, „csatlakozott” nép lehetnek. Úgy véli, már a honfoglalás előtt betelepedhettek a Kárpát-medencébe, és a magyarságnak mintegy szálláscsinálói voltak. A székelyek a XI. századtól kezdve a legutóbbi időkig adtak katonai szolgálatot a magyar királyoknak Erdélyben, védve az ország délkeleti határait. Ez a szerepük a magyar történelemben meghatározta tudatukat, életvitelüket, identitásukat és az életükkel védett erdélyi Székelyföld iránti ragaszkodásuk, szeretetük nemzedékről nemzedékre szállt a mai napig. Ld.: Egyed, 2013.

[71] A Székelyföld román megszállásának folyamatáról ld.: Bárdi, 2013.

A történelem igazolta valóság volt, hogy a román katonai expanzió nem állt meg a Belgrádban francia önkénnyel meghatározott demarkációs vonalnál, hanem a katonai agresszió azon túl is folytatódott. Románia eltökélt szándéka volt mindazon magyar terület megszállása, amit az Antant megígért számára az 1916. augusztus 17-én megkötött Titkos Bukaresti Szerződésben. A román expanziós terv kedvező feltételei között voltak egyrészt a nagyszebeni román Kormányzótanács segélykérése 1918. november végén a Iaşiban székelő kormányhoz, miszerint a megfelelő katonai protekció hiányában nem deklarálhatják az erdélyi románság egységét az anyaországgal; másrészt Berthelot^[72] francia tábornok december 12-én adott engedélye a román hadvezetésnek a belgrádi demarkációs vonal megszegésére és olyan magyar települések megszállására, mint például Máramarosziget, Nagybánya, Szatmárnémeti, Nagykaroly, Dés, Kolozsvár, Nagyvárad.

Berthelot önkényes akciója és a román haderő előrenyomulása a demarkációs vonal megsértésével kiváltotta az Antant keleti erői főparancsnokának, Francois Franchet d'Esperey-nek a tiltakozását, aki december 16-án táviratban hívta fel Berthelot figyelmét arra, hogy kezdeményezése a Belgrádi Katonai Konvenció megsértése volt. Vix ugyancsak kénytelen volt december 15-én felhívni a figyelmet arra, hogy „...a román hatóságok egyre leplezetlenebbül hagyják figyelmen kívül a párizsi legfelsőbb parancsnokság utasításait, kompromittálva Franciaország jó hírnevét”.^[73]

A paralizált magyar szociáldemokrata politikai elit továbbra is naivan ragaszkodott a Belgrádban kapott francia ígéretekhez, és semmi hatékonyat nem tett az ország védelméért. Másrészt a francia politikai ambiguitás inkoherens megnyilvánulását is eltűrte, ugyanis a Vix-féle katonai misszió csak december 12-én közölte hivatalosan a magyar kormánnyal Románia és az Antant újdonsült szövetségét, mint francia részről a legtermészetesebbnek vett stratégiai tény: „Románia az Antant szövetségeseiként elismert, ezért Magyarország stratégiaiilag fontos – a Belgrádi Katonai Konvencióban meghatározott – pontjainak a román hadsereg részvételével történt elfoglalása ugyanolyan joggal történt, mint ha azt az Antant bármely más szövetségese tette volna.”^[74]

Egyidőben a székelyek román invázió-ellenes megmozdulásaival, november 21-én az erdélyi románok is nemzetgyűlést hirdettek meg 1918. december 1-re Gyulafehérvárra. Jászi miniszter garanciát adott a Budapesten tárgyaló Iuliu Maniu-nak,^[75] a RNET képviselőjének, hogy a magyar kormány nem fogja akadályozni a román

[72] Henri Berthelot tábornokot 1916 októberében nevezték ki a Romániában állomásozó Antant katonai missziója élére, aki 1917. december 9-ig volt a román haderők tanácsadója, ameddig azok Foksányban fegyverszünetre nem kényszerültek az orosz szövetség felbomlásával. Románia ismételt hadüzenetével egyidejű volt Berthelot visszatérése az országba novemberben, mint a Duna-térségben operatív francia erők parancsnoka és az Antant katonai missziójának koordinátora Bukarestben.

[73] Vö.: Ormos, 1983, 114-128. Ormos véleménye a kérdéskomplexumról a következő. „... Akkor is, ha Franciaország kifejezetten nem bízta a jogsértő román katonai manővereket, nem tett határozott lépéseket a megakadályozásuk érdekében.” Vö.: Ormos, 1983, 129-130.

[74] Vö.: Köpeczi, 1986, 197-198.

[75] Maniu politikai profilját ld.: Bárdi – Wéber, 1998.

nemzetgyűlést. Az Erdélyben szétszórtan élő román kisebbség számára különvontakkal könnyítették a tömeges részvételt a gyulafehérvári nemzetgyűlésen, a román hadsereg „felügyelete és védelme” alatt. A nemzetgyűlésen részt vett 1228 képviselő egyhangúan deklarálta az erdélyi románság nevében a Iuliu Maniu által már az előzetes aradi tárgyalásokon, november 4-én elhangzott beszédében megfogalmazott kiáltványt.^[76]

A gyulafehérvári nemzetgyűlés határozatai^[77] között a deklaráció legfontosabb tétele volt az erdélyi románok Román Királysággal történő uniója, kijelölve azokat az erdélyi területeket is, amelyeket az anyaországhoz történő annexióra ítélték: „A Nemzetgyűlés különösen kimondja a román Nemzet elidegeníthetetlen jogát a Maros, Tisza és Duna folyók által határolt Bánságra.”^[78] Kinevezésre került a 15 tagú Kormányzótanács (Consiliu Dirigent al Transilvaniei), amelynek elnökévé Maniut választották december 2-án, és az unióról azonnal értesítették Ferdinánd királyt, aki viszont csak az uniót iktatta törvénybe, ami december 24-én került be Románia alkotmányába, de a kiáltvány többi része máig sem, köztük a nemzetek autonómiájára vonatkozó kitétel: „Teljes [nemzeti] szabadság az összes együttlakó népek számára. Minden nép saját nyelvén, kebeléből való egyének által fogja művelni, kormányozni magát és törvénykezését ellátni.”^[79] Az utóbbi deklarációs tétel azonban a későbbi és mai hivatalos román interpretációk szerint csak egyszerű „irányelv” és nem az annektált erdélyi területeken élő más népek önrendelkezési jogára és autonómiájára vonatkozó kitétel volt.

A Belgrádi Katonai Egyezmény semmibe vétele román részről, Marosvásárhely és Kolozsvár fenyegetettsége, a szociáldemokrata magyar kormány passzivitása az erdélyi székelység és magyarság határozott reakcióját váltotta ki a román agresszió ellen. „Ellenállási mozgalom tört ki a székely honvéd gyalogezredek frontról vissza, de haza még nem tért tagjaiból és a nagyváradi 4. Honvédszázad részeiből. Belőlük jött létre december 1-től Kolozsváron a Székely Hadosztály, amely kb. 2000 lelket számlált.”^[80] A küszöbön álló román megszállástól fenyegetett Kolozsváron nemzetgyűlést hívtak össze, és 1918. december 22. és 24. között 40.000 lakos gyűlt össze az akkor még szabad városban. Román szocialisták, Bánátból jött szászok, magyarok és székelyek foglalták nyilatkozatba, miszerint: „...a Magyar Népköztársasággal akarunk egységben élni. Követeljük valamennyi erdélyi nemzetiség számára a szabadságot, az egyenlőséget és az autonómiát az egységes és meg nem csonkított Magyarországon belül.”^[81] A román megszállást vezető Traian Moșoiu (1868-1932) tábornok ekkor már Kolozsvár megszállását tervezte, s átlépve a fegyverszüneti szerződésben megál-

[76] Vö.: Bárdi - Wéber, 1998, 136-162.

[77] A gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozatait ld.: Trianon100.hu: A gyulafehérvári határozatok, 2018.

[78] Vö.: Trianon100.hu: A gyulafehérvári határozatok, 2018.

[79] Vö.: Trianon100.hu: A gyulafehérvári határozatok, 2018.

[80] Vö.: Egyhangotadok.blog.hu, 2018; Magyar Katolikus Lexikon: Székely hadosztály; Liget.ro: Akik a létezésért küzdöttek, 2019.

[81] Vö.: Köpeczi, 1986, 1720.

lapított demarkációs vonalat, megüzente Apáthy Istvánnak: ha ellenállás lesz, akkor lövetni fogja a várost!^[82]

A napról napra aktívabb román katonai diktatúra végül széteszlatta a nemzetgyűlést, és erőszakkal beszüntette azt december 24-én.^[83] Két nappal a kolozsvári nemzetgyűlést követően a román kormány hivatalos közleményben adta hírül Erdély és Bánát régióinak Romániához történő annectálását. A párizsi külügyminiszter, Stephen Jean Marie Pichon (1857-1933) nyilatkozata szerint a román határozat önkényes volt és érvénytelen; tekintve, hogy a kérdésben a Nemzetközi Békekonferencia döntése lehet majd csak mérvadó.^[84]

Csupán a Kratochvil Károly (1869-1946) alezredes parancsnoksága alatt szerveződött Székely Hadosztály hősiességű manőverei tartóztatták fel ideiglenesen Csucsánál az egyre intenzívebb román inváziót, de a kellő felszereltség és létszám hiányában, a bolsevizmusba torkolt Budapest által mellőzött honvédelmi kísérlet miatt elszigetelt maradt, és a Hadosztály fegyverletételre kényszerült a túlerő miatt Demecsernél 1919. április 26-án.

Egyidejűleg merült fel a román agresszió elleni katonai védekezés céljából, önszerveződő kezdeményezéssel az úgynevezett önálló Székely Köztársaság terve, ami autonóm államisággal rendelkezett volna. A budapesti Székely Nemzeti Tanács kezdeményezésére 1918. november 17-én nagygyűlést szerveztek, ahol három pontból álló javaslatlalt támogatták a kormány nemzetiségi politikáját, és felvetették az önálló Erdélyi Köztársaság létrehozásának a tervét, a maga román, székely, szász és magyar nemzeteivel; majd később előtérbe került egy Székely Köztársaság eszméje is, amit Paál Árpád (1880-1944), mint Udvarhely vármegyében helyettes alispán képviselt és propagált. A Köztársaság békés kiáltására tervezett aktus előtt azonban a román hatóságok letartóztatták 1919. január 9-én. A román katonai bíróság áprilisban felmentette az ügyész javasolta halálos ítélet alól, nehogy az eset nemkívánatos következményekkel járjon az egyre aktívabb Párizsi Békekonferencián. Maga a terv azonban elsekélyesedett a zavaros erdélyi történések sodrában.^[85]

A francia politikát minősíti az is, hogy miután 1918 karácsonyán a román invázió meghaladta a Nagybánya-Kolozsvár vonalat, ugyanaz a Pichon nyilatkozta hivatalosan az európai kormányoknak 1918. december 30-án, hogy Románia státusza az Antant tagállamai között: „szövetségesi”.^[86] Magyarország területi integritása számára még drámaibbá vált a helyzet, amikor Berthelot tábornok Franchet d’Esperey tudta nélkül megegyezett a kormány által december 8-án

[82] Vö.: Magyarságkutató Intézet, 2019.

[83] A román megszállók elkövette kegyetlenségek, erőszakosságok és vagyonekborzások, valamint a magyar közigazgatás felszámolása az Erdély története c. műben dokumentáltak, ld.: 168-194.; 226-238.; 250-254. o.

[84] Vö.: Ormos, 1983, 122.

[85] A Székely Köztársaság tervéről ld. Bárdi Nándor tanulmányát (Szekelyfold.ma, 2015); Paál Árpádról ld.: Bárdi, 2013, 73-96.

[86] Vö.: Bárdi, 2013, 123-129.

Erdély közigazgatásáért provizórikusan kinevezett Apáthy István (1863-1922) kormányzóval december 31-én egy új demarkációs vonalban, éspedig Magyarország rovására: Nagybánya-Kolozsvár-Déva vonala alakított egy 15 km széles semleges zónát. A románok természetesen alighogy elfoglalták a Berthelot-Apáthy vonalat, zavartalanul folytatták a katonai inváziót nyugati irányban. Az elfoglalt területeken a katonai diktatúra azonnal beszüntette a magyar közigazgatást, és Apáthyt, aki főkormánybiztosi minőségében ellenszegült a törvénytelen román katonai diktatúrának, a kolozsvári román katonai parancsnokság letartóztatta 1919. január 15-én, majd a királyi haditörvényszék először halálra ítélte, majd többéves börtönre és kényszermunkára a nemzetközi visszhangnak engedve, majd december 22-én szabadlábra helyezték.^[87]

Ezek a hírek január 16-a körül érkeztek Budapestre. Ettől az időponttól Magyarországon felerősödött az ország védelmének igénye, ami kormányválságot is okozott. A román területfoglaló előretörés 1919. január 21. és 28. között állapodott meg ideiglenesen Nagybánya-Zilah-Cuccsa-Zámoly vonalán, míg a Berthelot-Apáthy féle semleges zónát csak január 27-én hagyta jóvá Franchhet d'Esperey. Időközben, január 24-én Clemenceau óvatosságra intette Berthelot tábornokot a románok támasztotta területkövetelésekkel kapcsolatban, január 28-án pedig precíz utasításokat adott, és fenntartott magának minden utólagos döntést az aktuális stratégiai *status quo* és a területi adatok bármilyen módon történő megváltoztatását illetően, a január 18-án megkezdődő Békekonferencia zavartalanságának biztosítása érdekében.^[88]

4. A Vix-jegyzék, a kommunista államcsíny és a bolsevik Tanácsköztársaság

Az 1919. január 18-án Párizsban összeült Békekonferencián résztvevő győztes hatalmak képviselőinek elsődleges feladatai közé tartozott a Duna-térségben zajló események rendezése és az Antanttal Szövetséges és Társult Hatalmak területi érdekeinek a megvalósítása miatt feszültté vált katonai erőviszonyok és konfliktusok stabilizációja a béke feltételeinek megteremtéséhez, ami viszont a legyőzöttek jelenléte nélkül történt, akik csupán a konferencián hozott döntéseket követően, azok tudomásulvételére jelenhettek meg.^[89] A Magyarországot érintő országhatár kérdéseinek megoldásakor ezek úgy merültek fel, mint az olasz, a szerb-horvát-szlovén, a csehszlovák és a román expanziós igények kielégítési kötelezettsége az Antant, mint győztes részéről egyrészt, másrésztől mint a háború befejezésekor létrejött szerződések, fegyverszüneti és katonai megállapodások, a még folyamatban lévő agressziók miatt képlékeny demarkációs vonalak okozta területi viták tisztázási igénye az úgynevezett békekötés érdekében. Mivel a vitákban és az ország számára sorsdöntő folyamatokban – az

[87] Apáthy biográfiájának feldolgozását ld.: Mariska, 2006.

[88] Clemenceau diszpozícióinak részletes elemzését lásd: Ormos, 1983, 129. Az adott utasításokat pedig vö.: Ádám – Ormos – Barabás, 2007.

[89] Ld.: Arcanum.hu: A párizsi békekonferencia, 1919–20.

Antant-barát Károlyi-kormány elvakult reményeivel ellentétben – Magyarország nem is képviselthette magát, egyszerűen kiszolgáltatott maradt a csupán idő kérdését jelentő diktátum passzív elfogadására.

A párizsi Békekonferencia összeülésekor Magyarország katonailag teljesen paralizált volt a pádovai fegyverszünetet követő felelőtlen és hazaárulásnak minősíthető lefegyverzés, valamint a rövidlátóan és könnyelműen megkötött Belgrádi Katonai Konvenció miatt. Az ország hadserege hiányában teljesen kiszolgáltatott maradt a belpolitikában közbiztonság hiánya miatt, ami a bolsevizmus hatalomra jutását jelentette Budapesten, a külpolitikát illetően pedig a tragédiát, a radikális bolsevizmus nemzetközi veszélyt jelentő ténye miatt, ami az ország területi integritásának a veszélyeztetettségét provokálta az országot már egyébként is egyre intenzívebben sújtó csehszlovák és főleg román katonai expanzióknak adott kiválóan felhasználható indok révén.

A magyar-román és a szerb-román határ megállapítására felállított szakértői bizottság első érdemi vitájára 1919. február 11-én került sor. A Konferencia határkérdésekkel foglalkozó Területi Bizottsága 1919. február 17. és március 18. közötti egy hónapban Románia nyugati határainak kérdését még 10 alkalommal tárgyalta.^[90] Miután az Erdélyben meghatározandó román-magyar határvonal kérdésében az amerikai, angol és francia határjavaslatok mindegyike eltért az 1916-os Titkos Bukaresti Szerződéstől, a Területi Bizottság 1919. február 17-i ülésén Jules Laroche (1872-1961), a francia külügyminisztérium európai ügyekkel megbízott aligazgatója tudatta a szövetségeseikkel, hogy Románia a korábbi megegyezéseket figyelmen kívül hagyva átlépte a Berthelot-Apáthy vonalat is, tekintve, hogy a román kormány az 1916-os Bukaresti Titkos Szerződésben megígért vonalig akar előre nyomulni. Laroche szerint a románok nem ismerik el az Antant helyi francia főparancsnokságának a fennhatóságát egy olyan ügyben, amelyet sajátjuknak tekintenek, másrészt hivatkoznak a magyarok által Arad és Bihar vármegyékben elkövetett kegyetlenkedésekre, amelyek miatt Románia arra kényszerül, hogy elrendelje csapatai megszállási akcióinak folytatását Erdélyben. Laroche felhívta a Bizottság figyelmét, hogy ebben az esetben a románok tisztán magyar területeket foglalnak majd el, ahol várható összeütközésektől kell tartani akár a lakossággal, akár a vitatott területen már összevont magyar fegyveres erőkkel. Ezért Laroche javasolta, hogy „...a hatalmaknak közös nyilatkozat formájában szabályszerű figyelmeztetést kellene intézniük a román kormányhoz, emlékeztetve a békekonferencia egyik legutóbbi, a lengyelországi események kapcsán hozott határozatára, amely szerint az az állam, amelyik erőszakkal törekedik valamely vitatott terület birtokba vételére, nem használ, ellenkezőleg, árt saját ügyének”.^[91]

Az Olasz Katonai Szekció Besszarábia kapcsán vonta kétségbe a Békekon-

[90] A részleteket Románia nyugati határainak kijelöléséről ld. Romsics Ignác tanulmányában (Romsics, 2018).

[91] Vö.: Ádám – Ormos – Barabás, 2007.

ferencián a román katonai expanzió jogosságát Magyarországon és a román kormánynak az 1916-os Bukaresti Titkos Megállapodásra történő hivatkozását a Magyarországon végrehajtott területfoglalásokat illetően, emlékeztetve a Bizottságot, hogy „Besszarábia Nemzeti Tanácsa, mint a térség törvényes képviselője, már 1917-ben deklarálta az autonóm Besszarábia Köztársaság létrejöttét, majd ezt követően Oroszországtól való abszolút függetlenségét. Ugyanebben a Nemzeti Tanácsban 1918. április 9-én szavazták meg 83 szavazattal 3 ellenében Besszarábia unióját Romániával, azzal a feltétellel, hogy a provincia autonómiája garantált maradjon. Besszarábia novemberben kérte és érte el a román katonai intervenciót területi integritásának védelmére az orosz bolsevik invázió ellen. A következőkben Besszarábia lemondott autonómiájáról, és nyilatkozatba foglalta a feltétlen behódolást Romániának. Az aktuális román kormányban ma két miniszter révén képviselt Besszarábia.”^[92] Az Olasz Katonai Szekció 1919. február 23-án hozta tudomására a Békekonferencia Területi Bizottságának, hogy az olasz kormány nem tartja többé „...teljes érvényűnek az 1916. augusztus 17-i szerződés 4. cikkelyét. Az a szerződés ugyanis egyáltalán nem vette figyelembe az Orosz Impériumhoz tartozó területekre vonatkozó esetleges román követelések lehetőségét. Ma viszont Románia annektálta Besszarábia teljes területét, azaz mintegy 44.000 km²-t, több mint két és fél millió lakosával együtt. Ennek a ténynek az ismeretében kissé nehéz azt elfogadni, hogy Románia határai Magyarországgal az 1916-os szerződésben foglaltak szerint maradjanak érvényben.”^[93] Következésképpen „A román ügyekért felelős olasz Katonai Küldöttség (amelynek a Magyarország és a Románia közti új határvonal tanulmányozása a feladata) aggódva a román előre törések szülte esetleges fegyveres konfliktusok miatt, javasolta a Legfelsőbb Haditanácsnak két demarkációs vonal meghatározását, amelyeket sem a román, sem a magyar erők nem léphetnének át és amelyek egy szövetségesek megszállta semleges zónát zárnak körül.”^[94]

Így született meg a Békekonferencia elhatározása 1919. február 26-án egy új demarkációs vonal kijelöléséről, amely döntést viszont csupán 1919. március 20-án, de. 10-kor hozott Károlyi tudomására Vix alezredes, a Budapesten állomásozó Antant misszió néhány katonai képviselőjének kíséretében. A diplomáciai okmány, mint Vix-jegyzék – ami szerzőit tekintve valójában Antant-jegyzék volt – vált ismertté, amelyben az Antant kötelezte Magyarországot fegyveres erőinek 100 km-re történő visszavonására a Szatmár–Arad vonaltól nyugati irányban, majdnem a Tiszáig. Ezzel Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagyvárad és Arad régiói román megszállás alá kerültek, valamint eme városok földrajzi vonalától céltudatosan nyugati irányba húzódott a semleges zóna, amelybe olyan szintiszta magyar városok kerültek, mint Vásárosnamény, Debrecen, Gyoma, Hódmezővásárhely és Szeged.^[95]

[92] Vö.: AUSSME, F., E-8, r. 76, f. 7.

[93] Vö.: AUSSME, F., E-8, r. 76, f. 7., 2.

[94] Vö.: AUSSME, F., E-8, r. 76, f. 7., 2.

[95] Ld.: Köpeczi, 1986, 1723.

A Vix-féle jegyzék üzenete egyértelművé kívánta tenni a magyar kormány számára, hogy a román offenzíva miatt nincs joga tiltakoznia mindaddig, amíg az meg nem sértette a demarkációs vonalat. A Vix-jegyzék március 20-i átadása pontot tett a Károlyi-féle naiv, pacifista, wilsonista és antantbarát politika folytatására, de egyben megásta a sírját az egyre inkább balra orientálódó szociáldemokrata Berinkey Dénes (1871-1944) kormányának is. Amíg ugyanis a szocializálódó Károlyi az ország konszolidációját várta politikai profilja elismeréséül az Antanttól, addig ő maga nem egy szuverén ország köztársasági elnöke volt a Szövetségesek szemében, hanem egy levert, megmaradt hadseregét szétzüllesztett, katonai szempontból akcióképtelen, megszállt országban található hatóság vezetője, akinek tehetetlenségét minden nehézség nélkül fel lehetett használni az Antant céljai érdekében, amit Károlyi mintha nem is érzékelt volna, és ha mégis, akkor egy ország tragédiájához járult hozzá azzal a politikai felelőtlenséggel, hogy hagyta a megszerzett hatalmat is kicsúszni a kezéből.^[96]

Károlyi a Vix-jegyzék okozta súlyos politikai helyzet megtárgyalására rendkívüli kormányülést hívott össze március 20-án délután 17 órára, ahol a Berinkey-kabinet helyett egy tiszta szociáldemokrata kormány megalakítását javasolta, amelynek kinevezését fel is vállalta a következő nap, abban a reményben, hogy az majd képes lesz egyrészt visszautasítani a Vix-jegyzéket és tárgyalásokba kezdeni az Antanttal, másrészt el tudja majd kerülni a kommunizmus radikalizálódását Magyarországon.

Amíg azonban Károlyi egy centralista, szociáldemokrata, Kunfi Zsigmond (1879-1929) elnökölte kabinet megvalósításán dolgozott, addig a szociáldemokrata kormánypárt balszárnyához tartozó, de kommunista szimpatizáns Landler Jenő (1875-1928) Károlyi tudta nélkül felkereste a Gyűjtőfogházban lévő Kun Bélát (1886-1938),^[97] és sietve megegyeztek, hogy a Károlyi-féle hatalom megingását kihasználva pártjaikat haladéktalanul egyesítik egy koalíciós kormány felállítására céljával, megelőzve Károlyi szándékának megvalósíthatóságát annak beleegyezése nélkül, a sikeres hatalomátvétel érdekében.^[98]

A szociáldemokraták többségével számolva Landler 21-én délután meg is állapodott a Gyűjtőfogházban őrzött kommunistákkal a két párt egyesítéséről Magyarországi Szocialista Párt néven, valamint a hatalom átvételéről. Ezután

[96] Id.: Trianon100.hu: A békekonferencia Magyarország megsemmisítését határozta el, 2019. Bár-hogy is történt a drámainak bizonyult hatalmi úr betöltése a Vix-jegyzéket követő órákban, az megkérdőjelezhetetlen, hogy Károlyi soha többé nem hazudtolta meg életvitelével a neki tulajdonított vagy tőle elvitatott proklamációt, és folyamatosan készséggel állt a kommunizmus szolgálatára 1944-et követően is, meggyőződéses baloldali szemléletet igénylő pozíciók betöltésével.

[97] Kun Bélát, más kommunista vezetőkkel együtt, Károlyi záratta börtönbe 1919. február 21-én. Kun Béláról lásd Farkas Sebestyén Lőrinc tanulmányát: Elsovilaghaboru.com, 2019; Bánki, 1976, 146-148.; Mult-kor.hu: 120 éve született Kun Béla, 2006.

[98] Ld.: Szilvay Gergely írását 2019.02.09-én, Salamon Konrád Mandinernek adott interjújáról A Tanácsköztársaság súlyosbította Trianont témában; Mandiner.hu, 2019b.

a budapesti Munkástanács és a Kossuth térre csődített tömeg előtt Kun Béla is bejelentette a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság megalakulását.^[99] Másnap, azaz 22-én, a vitatott Károlyi-féle aláírással megjelent a proklamáció a magyarországi Tanácsköztársaság hatalomátvételéről, ami nem volt más, mint kommunista államcsíny, tevékenységük nem tett jót a nemzet egybetartásának.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ádám Magda - Ormos Mária - Barabás József (ford.) (2007): *Francia diplomáciai iratok I.* Révai Digitális Kiadó, Budapest. (Elérhető: <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/francia-diplomaciai-1/ch01.html>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Arcanum.hu: A párizsi békekonferencia, 1919–20. (Elérhető: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1990-7B2E/tortenelem-7EFC/sorsfordito-konferenciak-7EFD/a-parizsi-bekekonferencia-191920-7F2D/>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Arday Lajos (1975): Angol-magyar viszony a polgári demokratikus forradalom idején az angol levéltári források tükrében. In: *Történelmi szemle.* 1975/2.
- AUSSME - Aspirazioni Nazionali della Romania (Katonai hírek Romániáról), 1917-1922. Az Olasz Szárazföldi Haderő Történelmi Hivatalának levéltára.
- Balla Tibor (2019): *Tanulmányok.* (Elérhető: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00045/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2017_1_003-022.pdf. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Bárdi Nándor - Wéber Péter (1998): Kisebbségben és többségben: Iuliu Maniu nézőpontjai. In: *Limes.* 1998. 4. sz. (Elérhető: <http://adatbank.transindex.ro/regio/kutatoioladlak/htmlk/pdf372.pdf>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Bárdi Nándor (2013): *Otthon és haza.* Pro-Print, Csíkszereda.
- Bencsik Gábor (2003): *Nyékhegyi Ferenc ezredes: A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés (a páduai fegyverszünet).* Magyar Mercurius Kiadó, Budapest.
- Caroli, Giuliano (1983): L'Italia ed il problema nazionale romeno alla Conferenza della Pace di Parigi, 1919-1920 (Olaszország és a román nemzeti probléma a párizsi Békekonferencián). In: *Storia e Politica.* XXII, Fasc. III, Milano.
- Carte secrete dell'intelligence italiana, Parte Prima, 1918-1939 (Az olasz Titkosszolgálat Titkosított iratai, Első rész, 1918-1939). (Elérhető: <https://www.sicurezza.italiana.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2014/12/pasqualini-vol2-partel-1.pdf>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Doberdói Breit József (1925): *A Mo-i 1918/19 évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története.* Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár. (Elérhető: https://mek.oszk.hu/15400/15434/pdf/15434_1.pdf. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Drábik János (2018): *Százéves Trianon. Döntsük meg? Törődjünk bele? Kik Trianon igazi felelősei?* Gold Book Kiadó, Budapest.

[99] Kun Béla útját a hatalomig ld. Farkas Sebestyén Lőrinc esszéjében (Elsovilaghaboru.com: Kun Béla útja a hatalomig, 2019).

- Dunaiszigetek.blogspot.com: A bukaresti béke és Magyarország új dunai határa, 2014. (Elérhető: <https://dunaiszigetek.blogspot.com/2014/11/a-bukaresti-beke-es-magyarorszag-uj.html>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Egedy Gergely (2015): A különbéke esélyei: London és Bécs közeledési kísérletei az első világháborúban. In: *Grotius-tanulmányok*. 2015/3. sz. (Elérhető: http://www.grotius.hu/doc/pub/DPUFJC/2015-03-08_egedy-gergely_a-kulonbeke-eselyei.pdf. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Egedy Ákos (2013): *A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1989-ig*. Javított, bővített kiadás. Pallas-Akadémia, Csíkszereda.
- Eglyangotadok.blog.hu: Erdély veszte – Román betörések 1916, 1918. (Elérhető: <https://eglyangotadok.blog.hu/2018/12/17/erdely-veszte-roman-betoresek-1916>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Elsovh.hu: A német hadsereg fekete napja. (Elérhető: <http://elsovh.hu/a-nemet-hadsegreg-fekete-napja-1918-augusztus-8/>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Elsovilaglaboru.com: Kun Béla útja a hatalomig, 2019. (Elérhető: http://www.elsovilaglaboru.com/tortenete/cikk/kun_bela_utja_a_hatalomig. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Elsovilaglaboru.com: Titkos szerződések, 2018. (Elérhető: http://www.elsovilaglaboru.com/tortenete/cikk/titkos_szerzodesek. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Foter.ro: Megvédhette volna Erdélyt a Székely Hadosztály?, 2018. (Elérhető: https://foter.ro/cikk/20181126_megvedhette_volna_erdelyt_a_szekely_hadosztaly. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Fráter Olivér (2000): Erdély román megszállása 1918-1919-ben. In: *Kisebbségkutatás*. 9. évf. 2. sz. (Elérhető: <https://epa.oszk.hu/00400/00462/00006/6.htm>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Glant Tibor (2009): A 14 pont története és mítosza. In: *Külvügyi szemle*. 2009/4. sz. (Elérhető: http://trianon100.hu/attachment/0001/412_kulugy_kulugyiszemle_2009__pages834-849.pdf. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Hajdú Tibor - Pollmann Ferenc (2014): *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914-1918*. Osiris, Budapest.
- Hajdu Tibor (2014): Az Antant hadicéljai 1914-ben. In: *Magyar Tudomány*. 2014/11. sz. (Elérhető: <http://www.matud.iif.hu/2014/11/03.htm>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Hornyák Árpád (2000): A Belgrádi Konvenció. In: *Világtörténet*.
- Horváth Jenő (1939): *A trianoni békeszerződés megalkotása és a revízió útja*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Itt-ott.org: A bukaresti titkos szerződés, 2017. (Elérhető: <https://www.itt-ott.org/hu/tortenelmnk/sztaray-zoltan-a-bukaresti-titkos-szerzodes>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Julier Ferenc (1933): *A világháború magyar szemmel*. Magyar Szemle Társaság, Budapest.
- Károlyfalvi József (2015): *Háború Erdélyben az Osztrák-Magyar Monarchia, Németország és Románia között*. Honvéd Hagyományőrző Egyesület, Kecskemét. (Elérhető: <https://mek.oszk.hu/14600/14661/html/>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Kemény G. Gábor (szerk.) (2019): *Iratok a nemzeti kérdéskör történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*. VIII. kötet, 1917-1918. (Elérhető: http://1914-1918.btk.mta.hu/images/pages/KGG-VIII_tartalomjegyzk_1914-1918_mtabtktti_portlra.pdf. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Köpeczi Béla (szerk.) (1986): *Erdély története három kötetben*. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest.
- Liget.ro: Akik a létezésért küzdöttek, 2019. (Elérhető: <https://liget.ro/életmod/akik-a-letezesert-kuzdottek-a-szekely-hadosztaly-tortenete>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).

- Magyar Katolikus Lexikon. (Elérhető: <http://lexikon.katolikus.hu/S/sz%C3%A9kely%20hadoszt%C3%A1ly.html>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Magyarhírlap.hu: IV. Károly és a Sixtus-affér. (Elérhető: https://www.magyarhirlap.hu/tudomany/IV_Karoly_es_a_Sixtusaffer. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Magyarságkutató Intézet (2019): A kolozsvári nemzetgyűlés 1918. december 22-én. (Elérhető: <https://mki.gov.hu/hu/hirek/kolozsvari-nemzetgyules-1918-12-22>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Mandiner.hu, 2019a: A románok szerint az 1918-as Gyulafehérvári Nyilatkozat nem ígért autonómiát, 2019. (Elérhető: https://mandiner.hu/cikk/20190321_a_romanok_szerint_az_1918_as_gyulafehervari_nyilatkozat_nem_igert_autonomiat. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Mandiner.hu, 2019b : A Tanácsköztársaság súlyosbította Trianont – Salamon Konrád a Mandinernek, 2019. (Elérhető: https://mandiner.hu/cikk/20190209_salamon_konrad_interju_tanacskozarsasag_trianon. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Marés, Antoine (2015): *Edvard Beneš. Un drame entre Hitler et Staline*. Perrin, Paris.
- Mariska Zoltán (2006): Apáthy István politikai szereplése és pere. (Elérhető: <https://epa.oszk.hu/00400/00458/00111/1561.html>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Ministero degli Affari Esteri, I Documenti diplomatici italiani, VI. serie (1918-1922), Roma 1956. In: Fornano, Pasquale (1987): *Crisi postbellica e rivoluzione. L'Ungheria dei Consigli e l'Europa danubiana nel primo dopoguerra (Háború utáni válság és forradalom. A Magyar Tanácsköztársaság és a Duna-térség Európája az első világháborúban)*. Milano.
- Mult-kor.hu: 120 éve született Kun Béla, 2006. (Elérhető: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=12603>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Nagyhaboru.blog.hu: A Károlyi-kormány fegyverletételi parancsa - 1918. november 1-én, 2018. (Elérhető: https://nagyhaboru.blog.hu/2018/10/31/a_karolyi-kormany_fegyverleteteli_parancsa_1918_november. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Nagyhaboru.blog.hu: Armando Diaz, a Nagy Háború győztes olasz tábornoka, 2018. (Elérhető: https://nagyhaboru.blog.hu/2018/03/22/armando_diaz_a_nagy_haboru_gyoztes_olasz_tabornoka. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Nagyhaboru.blog.hu: Fegyverszüneti feltételeket ma november 3-án délután 3 órakor elfogadtuk, 2013. (Elérhető: https://nagyhaboru.blog.hu/2013/11/03/_fegyverszuneti_felteteleket_ma_november_3-an_delutan_3_orakor_elfogadtuk. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Nyékhegyi Ferenc (1922): *A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés (a páduai fegyverszünet)*. Táltos, Budapest.
- Olyósi-Héthérsi Gabányi János (1929): *A világháború története. Az összeomlás kezdetétől a békekötésig*. A szerző kiadása, Budapest.
- Ormos Mária (1979): A belgrádi katonai konvencióról. In: *Történelmi Szemle*. 1979/22. évf.
- Ormos Mária (1983): *Pádovától Trianonig 1918-1920*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Ránki György (szerk.) (1976): *Magyarország története 1918-1919*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Révész Tamás (2019): *Nem akartak katonát látni? - A magyar állam és hadserege 1918-1919-ben*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest.
- Romsics Ignác (2007): *A trianoni békeszerződés - Az első világháborús hadicélok*. Osiris, Budapest.
- Romsics Ignác (2018): Románia nyugati határainak kijelölése a párizsi békekonferencián. (Elérhető: <https://epa.oszk.hu>, 2018/12. Letöltés ideje: 2020.08.08.).

- Romsics Ignác (1996): A brit külpolitika és a „magyar kérdés”, 1914–1946. In: *Századok*. 1996/2. sz.
- Rosenberg, Arthur (1972): *Storia della Repubblica di Weimar (A Weimari Köztársaság története)*. Sansoni, Firenze.
- Rubiconline.hu: A londoni titkos szerződés aláírása. (Elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalok/1915_aprilis_26_a_londoni_titkos_szerzodes_alairasa/. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Rubiconline.hu: Csehszlovákia összeomlása. (Elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalok/1939_marcius_15_csehszlovakia_osszeomlasi/. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Szegedilap.hu: Francia katonák Szegeden. (Elérhető: <https://www.szegedilap.hu/cikkek/tudomany-tortenes/nagy-miklos--francia-katonak-szegeden-1.-resz.html>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Szekelyfold.ma, 2015. (Elérhető: <http://szekelyfold.ma/hirek/bardi-nandor-paal-arpad-szekely-koztarsasag-terve-1919-bol>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Takács Gyula (2010): Mackensen vezértábornagy internálása Magyarországon 1918-ban. In: *A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására közleményei (2)*.
- Takács Gyula (2016): Szándékok és körülmények a belgrádi konvencióval kapcsolatban. 44. jegyzet. (Elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/29720/1/kek_004_005_093-099.pdf. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Tortenelemcikkek.hu: A Monarchia külpolitikája, 2015. (Elérhető: <http://tortenelemcikkek.hu/node/221>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Történelmi Szemle (1979), 1979/1. sz. (Elérhető: http://real-j.mtak.hu/5732/1/TortelenmiSzemle_1979.pdf. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Trianon100.hu: A békekonferencia Magyarország megsemmisítését határozta el, 2019. (Elérhető: <http://trianon100.hu/kronika-cikk/a-bekekonferencia-magyarorszag-megsemmisiteset-hatarozta-el>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Trianon100.hu: A gyulafehérvári határozatok, 2018. (Elérhető: <http://www.trianon100.hu/blog-cikk/a-gyulafehervari-hatarozatok>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Trianon100.hu: Forrongó Magyarország, 2018. (Elérhető: <http://trianon100.hu/kronika-cikk/forrongo-magyarorszag>. Letöltés ideje: 2020.08.08.).
- Wikipedia: Román front (első világháború), 2020. (Elérhető: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Román_front_\(első_világháború\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Román_front_(első_világháború)). Letöltés ideje: 2020.08.08.).

A szászsebesi szász templom (1912-13)